

Studentski list **Teofil**

God. XIII. (2018.), br. 1 (17)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

**ČLANCI | PROMIŠLJANJA | INTERVJUI | AKTIVNOSTI STUDENATA
NAŠA OSTVARENJA | ZNANSTVENA I DRUŠTVENA KRONIKA**

Izdavač

Katolički bogoslovni fakultet
u Đakovu

Odgovara

izv. prof. dr. sc. Suzana Vuletić

Glavni urednik

Bruno Diklić, III. god.

Uredničko vijeće

Slađana Bradarić, IV. god.
Lucija Grabovac, IV. god.
Andrijana Lukadinović, IV. god.
Martina Peunić, IV. god.
Dejan Komjat, III. god.
Brigita Kukuruzović, II. god.
Ante Vladić, I. god.

Suradnici u ovom broju

Boris Galac, V. god.
Damjan Kovač, V. god.
Domagoj Vidaković, V. god.
Tanja Milinović, IV. god.
Ante Miljanić, IV. god.
Maurizio Rezo, IV. god.
Tomislav Vojnić Mijatov, IV. god.
Klara Kokić, III. god.
Mateja Perić, III. god.
Valentina Peršun, KBF Zagreb
Anita Lučić, mag. theol.

Metodologija

Dino Klem, apsolvent

Adresa uredništva

KBF u Đakovu
Petra Preradovića 17
31400 Đakovo
031/802-402
djkbfb.unios.hr

Lektura

s. Marija Stela Filipović

Na naslovnici

Isus dvanaestogodišnjak u hramu
(Ribera)

Grafička obrada i tisak

Glas Slavonije d.d., Osijek

Naklada

300 primjeraka

Bruno Diklić

Lucija Grabovac

Damjan Kovač

Domagoj Vidaković

Tanja Milinović
i Martina Peunić

Valentina Peršun

Ante Miljanić
i Maurizio Rezo

Boris Galac

Dejan Komjat

Martina Peunić

Tomislav Vojnić Mijatov

Anita Lučić

Andrijana Lukadinović

Martina Peunić

Slađana Bradarić

Ante Vladić

1	Riječ urednika
3	Članci
3	Blažena Djevica Marija u misli Karla Bartha
6	O imenima Božjim u Starom zavjetu
9	Ekumenska nastojanja katolika i pravoslavaca na našim prostorima za vrijeme Jugoslavije
12	Prednosti i nedostaci duhovnoga bdijenja
16	Tradicija, tradicije i krivo poimanje tradicije
21	Promišljanja
21	Psovka kao grijeh protiv bogoštovlja
24	O prijateljstvu
26	Duhovnost studenta teologije
28	Put ljubavi
29	Neki pokušaji crkvenoga rada s rastavljenima, razvedenima i ponovno civilno vjenčanima
35	Dekalog u odnosu na pet stupova islama
41	Intervjui
41	Intervju s nagrađenim studentima
46	Intervju sa studentima s Erasmus plus programa
49	Adventske aktivnosti studenata
50	Naša ostvarenja
51	Znanstvena i društvena kronika
51	Znanstvena kronika
53	Društvena kronika
57	Predstavljanje studenata prve godine

Bruno Diklić, urednik

Kad još bijah mladić, prije svojih putovanja, molio sam otvoreno za mudrost u molitvama. Prignuvši malo uho, naučih je i stekoh mnogu pouku. Od početka joj posvetih svoje srce, i ne ću nikad biti napušten. I utroba mi uzdrhta od čežnje za njom, i stoga stekoh valjano blago.

Sir 51, 13.16.20b-21

Iz dana u dan svjedoci smo sve intenzivnijih promjena u svim područjima ljudskoga života. Nikada, kao u posljednjih nekoliko desetljeća, svijet nije tako naglo i rapidno evoluirao. Tom sveobuhvatnom procesu podvrgnute su (i duhovne) znanosti, a tako i filozofija, i teologija. Čini se da s tim i takvim napretkom uloga i poslanje teologa moraju polako gubiti na važnosti. Uz to, sve je očitija i ona unutarnja kriza teologije, kako je to zanimljivo primijetio Hans Urs von Balthasar, kada je istaknuo da su u otačkim vremenima crkveni naučitelji bili svetci, dok je u modernim vremenima često slučaj da teolozi baš i nisu svetci, niti su svetci redovito teolozi. U kontekstu krize svih znanosti, a onda i same teologije, s pravom se i mi studenti pitamo: ima li naše studiranje smisla te je li naš govor o Bogu, čovjeku i životu potreban.

Pokušaje i traganja za odgovorima na netom postavljena pitanja i probleme možemo iščitavati u studentskim radovima ovoga novog broja studentskoga lista. To nisu sustavna izlaganja, već jednostavan i dobronamjieran pokušaj, sa željom da pokažemo kako je teologija na jedan način strast za Bogom

RIJ
JEČ
RIJE
RIJEC

UREDNIKA

koji nam se objavio, ali i strast da znanje o njemu i dalje istražujemo i približavamo drugima. U tom kontekstu naš trud želi pokazati da se studij i teologija ne tiču tek i samo naših knjiga i radnoga stola, da teologija nije apstraktno umovanje, da nije izolirana od realnosti već da je ona i znanstvena, i životna. Stoga i ovo izdanje našega *Teofila* daje nama samima vjetar u leđa i ohrabrenje da smo na dobrom putu traženja Božje mudrosti.

Kako se prošlogodišnja praksa pokazala uspješnom, i ove smo godine odlučili urediti *Teofil*, sedamnaesti u nizu, kao netematski. Na tragu svega rečenog zahvaljujem prijateljima i kolegama koji su odvojili svoje vrijeme te uložili trud u priređivanju našega fakultetskog lista. Vama, poštovani čitatelji i simpatizeri našega Fakulteta i studentskoga časopisa, želim da se, čitajući radove mladih teologa, obogatite te da u sebi probudite žar, živu želju za Bogom te da i vama uzdrhti *utroba od čežnje za mudrošću Božjom* (usp. Sir 51, 21).

ČLANCI

Blažena Djevica Marija u misli Karla Bartha

Lucija Grabovac, IV. god.

Uvod

U ovom članku nastojat će se prikazati Barthova misao o Blaženoj Djevici Mariji. U prvom dijelu prikazat ćemo u kratkim crtama biografiju Karla Bartha. U drugom dijelu ukratko ćemo iznijeti protestantski stav prema Mariji, dok ćemo treći dio posvetiti teološkomu nauku Karla Bartha u odnosu prema Blaženoj Djevici Mariji.

1. Biografija Karla Bartha

Karl Barth smatra se najvećim protestantskim teologom dvadesetoga stoljeća i gotovo najvećim protestantskim teologom nakon reformacije. Sin je pastora i profesora Novoga zavjeta i rane crkvene povijesti, Fritza Bartha, a rođen je 10. svibnja 1886. godine u Baselu, u Švicarskoj. Teologiju je studirao od 1904. do 1909. godine i to na različitim, vodećim teološkim učilištima onoga doba: Bern, Berlin, Tübingen i Marburg. Za vrijeme studija u Berlinu mladi je Barth pohađao seminar jednoga od najvažnijih predstavnika liberalne teologije, Adolfa Harnacka, a u Marburgu je, pod utjecajem Wilhelma Herrmana, poseban interes pokazivao za djelo Friedricha Schleiermachersa, oca liberalne protestantske teološke misli.¹

Najprije se priklonio liberalnoj teologiji svojih učitelja Adolfa von Harnacka i Wilhelma Herrmanna, a zatim je u dušobrižništvu tražio novo utemeljenje teologije za propovijedanje

i poučavanje. Njegova nastojanja, čiji je izraz tumačenje Poslanice Rimljanima [*Römerbrief I* (1919.) i *Römerbrief II* (1922.)], urodila su utemeljenjem novoga teološkog pokreta koji je nazvan *dijalektičkom teologijom*. Nakon pastoralnoga djelovanja u Genfu i Safenwilu, bio je profesor za sustavnu teologiju u Göttingenu, Münsteru, Bonnu i Baselu. U godinama svojega akademskog djelovanja dolazi do spoznaje da je novija teologija od Schleiermachersa pošla krivim, antropološki usmjerenim putem. U tvrdnji Ludwiga Feuerbacha, da je kristologija bitno antropologija, gledao je sažetak skrivenih namjera novije teologije. Stoga se odlučno okreće stvaranju dosljedne kristocentričke teologije, izrađujući nacrt za svoje najopsežnije i glavno djelo, a to je *Crkvena dogmatika*. Ono je pokušaj da se kršćanska objava, u naglašenom sučeljavanju s čovjekom, prikaže kao suvereno djelovanje trojstvenoga Boga u *kristološkoj zgusnutosti*. Karl Barth bio je svjestan toga da je napisao više knjiga nego bilo koji živući teolog. Doživio je ono što se teologu rijetko događa, naime to da još za života bude predmet mnogih istraživanja i prikazivanja. Sekundarna literatura o njemu prelijeva se u nepregledno jer već imamo knjige knjiga o knjigama koje su napisane o njegovim knjigama. Umire u Baselu 10. prosinca 1968. godine.²

¹ Usp. Ž. TANJIĆ, Karl Barth – uvod u život i djelo, u: *Diacovensia* 15(2009.)2, 91.-100.

² Usp. I. PODGORELEC, Isusovo djevičansko rođenje, Marijino djevičanstvo, bezgriješno začeće i istočni grijeh u Karla Bartha, u: *Diacovensia* 24(2016.)3, 451.-468.

2. Protestantski stav prema Blaženoj Djevici Mariji

Glavni razlog, zbog kojega se Marija više ne nalazi u protestantskoj duhovnosti i teologiji, kako ga navodi valdeški teolog Paolo Ricca, jest taj što je Marija bila stavljena u službu protiv protestanata. Razlog zbog čega je Marija u potpunosti odsutna na svim razinama (doktrinarnoj, liturgijskoj, pobožnosti i simboličkoj) posljedica je protureformacije, a ne same reformacije. Naime, Marija je postala zaštitni znak protureformacije, kojom se borilo protiv neprijatelja protestanata. Naravno da se kao takva Marija nije mogla održati unutar protestantizma, pa i unatoč tomu što glavni pokretač reformacije, Martin Luther, u dvama svojim spisima govori upravo o Mariji. Naime, 1521. god. Luther piše svoj *Komentar Veliča* te već sljedeće godine (1522.) piše, također, *Komentar Ave Maria* te je taj tekst uvršten i u protestantski brevijar, tj. mali molitvenik. Protestantski uzmak pred marijanskom pobožnošću dolazi zbog marijanskoga štovanja kod katolika te zbog rasprave oko kulta svetaca. Pretjerano štovanje Marije s katoličke strane, gubitak svih poveznica s Biblijom te instrumentalizacija Marije u svrhu borbe protiv protestantizma, dovelo je do toga da se u protestantsku teologiju, kao logična reakcija, s vremenom uvukla potpuna šutnja i odbacivanje bilo kakva govora o njoj. Tako se može, ako želimo, govoriti i o više stoljetnom »marijanskomu postu« u krilu protestantizma i protestantske teologije, koji se u velikoj mjeri nastavlja i danas.³

3. Barth i Marija

Barthova teologija prožeta je marijanskim mislima od početka do kraja. Njegov govor o Mariji nije maloga značenja jer se nalazi na

čvorištu njegove kristološke teologije. Ima teologa koji kažu da je govor o Mariji za Bartha središnja tema jer njegova kristološka teologija ima ishodište u utjelovljenju Boga. Barth govori o Presvetoj Bogorodici jer je Djevica Marija uključena u otajstvo utjelovljenja i jer se pri govoru o Isusovu rođenju nužno mora govoriti o Mariji. Barth ne može na tom mjestu Mariju zaobići ako njegova teologija želi biti utemeljena na predaji i Svetomu pismu. Iz toga slijedi Barthov govor o bogomajčinstvu Blažene Djevice Marije i o Isusovu djevičanskom rođenju, odnosno začecu. Tim dvjema glavnim točkama Barthova govora o Mariji treba pridodati njegovu oštru kritiku mariologije.⁴

3.1. Djevičansko rođenje

Barthov govor o djevičanskom rođenju rezultirao je burnim reakcijama ondašnjih teologa. Njegovu ispovijedanju djevičanskoga rođenja protivili su se čak i njegovi prijatelji i suradnici. U Barthovu govoru o djevičanskom rođenju svakako je potrebno odmah reći da dogma djevičanskoga rođenja uključuje Marijino djevičanstvo, ali to ne znači samim time da je Barthovo hrabro ispovijedanje djevičanskoga rođenja, odnosno Isusova djevičanskoga začeca i priznavanje i zastupanje potpune katoličke vjerske istine o Marijinu trajnom djevičanstvu. Prema Barthu vjerovati znači vjerovati i u djevičansko rođenje. U djevičanskom rođenju riječ je o Kristovu rođenju iz Djevice. Biblijsko svjedočanstvo da je Isus imao ljudsku majku, ali ne i ljudskoga oca, Barth drži snažnim izričajem istine da čovjek Isus iz Nazareta ne potječe iz ljudske, od muževa stvarane povijesti. Djevičansko rođenje znak je Isusova božanskog sinovstva. Ali, Isusovo božansko sinovstvo ne ovisi o djevičanskom rođenju. *Natus ex Maria virgine* ne upućuje samo na djevičansko rođenje kao ta-

³ Usp. I. MACUT, Doprinos protestantske teologije budućoj ekumenskoj mariologiji, u: *Služba Božja* 55(2015.)1, 63.-86.

⁴ Usp. I. PODGORELEC, Isusovo djevičansko rođenje, Marijino djevičanstvo, bezgrješno začecu i istočni grijeh u Karla Bartha, 451.-468.

kvo, nego prije svega na *vere Deus vere homo*. Djevičansko rođenje označuje otajstvo objave. Ono označuje da Bog stoji na početku, a ne čovjek sa svojim djelovanjem. Djevičansko rođenje označuje da je u Isusu doista Bog sam sišao u čovječanstvo. Sadržaj dogme o djevičanskom rođenju odnosi se na otajstvo osobe Isusa Krista. Znak otajstva objave čudo je rođenja Kristova, naime to da je *začet po Duhu Svetom i rođen od Djevice Marije*.⁵

3.2. Barth o bezgrješnom začecu Blažene Djevice Marije

Barth ukratko donosi katolički nauk o bezgrješnom začecu prema kojem je Marija, iako na prirodan način začeta, oslobođena svake ljage istočnoga grijeha po milosti, u stanju posvetne milosti stupila u život. Iz ovoga proizlazi da Marija nikada nije počinila grijeh. Barth, citirajući protestantske dogmatičare, iznosi svoje suprotno mišljenje: »Ljudska narav bijaše također i kod Marije *obnoxia et infecta peccato*« (Polanus) ili: »Marijino djevičanstvo ne isključuje to da je ona bila *homo peccatorum non expers*.« (Quenstedt) Sam Barth, čini se, Marijino bezgrješno začecu shvaća kao oblik izvanrednoga posvećenja.⁶

3.3. Teološko vrjednovanje Marije

Za Bartha, Marija je djevica u kojoj se događa začecu Sina Božjega po Duhu Svetom. Barth primjećuje da se trajno djevičanstvo u stara vremena Mariji pripisivalo u kristološkom, a ne u mariološkom smislu. Prema njemu, Marijino djevičanstvo nije čudo objave, već je ono djelo Božje na Mariji, djevici. Na temelju djevičanskoga začeca ne može se osobi Marije pokazivati samostalno dogmatsko zanimanje ili posebna pozornost. Međutim, s pozitivnijim prizvukom, Barth govori da je Marijino djevičanstvo znak objave. Ali ni u

tom on ne nalazi ništa po čemu bi se Marijinu osobu moglo bolje i uzvišenije vrjednovati i po čemu bi njezino djevičanstvo imalo neko istaknutije teološko značenje. Za Bartha Marijino djevičanstvo ne izražava ni njezinu prikladnost za djelo Božje, ni njezinu bezgrješnost. Marijino djevičanstvo govori samo da prirodni put, kojim žena inače postaje majkom, ne može biti majčinstvo Gospodnje ni ulazna vrata za objavu. Marijino djevičanstvo u rođenju Gospodnjem jest negacija, ne čovjeka pred Bogom, već njegove sposobnosti, njegove prikladnosti za Boga. *Natus ex Maria virgine* znači u svakom slučaju, tako kaže Karl Barth, da je Isus rođen kao nitko drugi. Isus je rođen, ne na temelju muževa rađanja, nego samo na temelju ženskoga začeca.

Marijino djevičanstvo prije rođenja za Bartha je nepobitno povijesna činjenica. Bog se utjelovio u Djevici Mariji po djelovanju Duha Svetoga. Međutim, Marijino djevičanstvo u Isusovu djevičanskom začecu treba se, prema Barthu, promatrati i vrjednovati kristološki. I u katoličkom je razumijevanju djevičansko začecu, prije svega, kristološka istina. Međutim, Marijino je trajno, doživotno djevičanstvo, naprotiv, čisto marijanska istina. Stoga je lako razumljivo da Barth tematski posebno ne obrađuje Marijino djevičanstvo i da ga mariološki ne vrjednuje jer on mariologiju kritizira i ne prihvaća.⁷

Zaključak

Na temelju napisanoga zaključujemo da Barth odlučno zastupa i brani Isusovo djevičansko rođenje. Ipak, Barth ne isповijeda vjersku istinu o Marijinu trajnom djevičanstvu, u smislu katoličke dogme da je Marija djevica *prije, u i nakon* poroda. Isusovo djevičansko rođenje od Marije i Marijino bogomajčinstvo za Bartha su, prije svega, kristološke istine, koje ne bi trebalo mariološki vrjednovati.

⁵ Usp. isto.

⁶ Usp. isto.

⁷ Usp. isto.

O imenima Božjim u Starom zavjetu

Damjan Kovač, V. god.

Uvod

Svi su drevni narodi, pa tako i Židovi, ime božanstva smatrali iznimno važnim. Babilonci su vrhovnomu bogu Marduku dali pedeset imena; Kanaanci su skrivali ime svojih božanstava pod općenitim izrazom Baal, »gospodar« (ovoga ili onoga mjesta). Ime određenoga boga poistovjećeno je s konkretnim bogom. Ime – to je bog, odnosno Bog sam. Bog Izraelov toliko se poistovjećuje sa svojim imenom da, govoreći o svojem imenu, govori o samom sebi. Iz toga zaključujemo da je od izrazite važnosti kako će se Bog zvati te kako će se ljudi odnositi prema tom svetom Božjem imenu.¹ Ime je bitni, sastavni dio osobnosti njegova nositelja. Naime, onaj tko nema imena, taj ne postoji (usp. Prop 6, 10). Vlada uvjerenje da ime izražava nešto o biću i svojstvima njegova nositelja. Pitanjem o imenu pita se o osobi, njezinoj egzistenciji i snazi, a sa znanjem o imenu stječe se moć nad njegovim nositeljem (usp. Post 32, 30). Kod svih davanja imenâ i imenovanja, u pozadini važnu ulogu igra i vjera u moć imena i njegovu usku povezanost s njegovim nositeljem.²

Dar imena ide u red povjerenja i intimnosti. »Ime je Gospodnje sveto« – zato ga čovjek ne smije zlorabiti. Mora ga čuvati u pamćenju u šutnji klanjanja, prožeta ljubavlju. Ne će ga uzimati u svoj govor osim da ga hvali,

blagoslivlja i slavi. Druga Božja zapovijed zabranjuje zlouporabu imena Božjega, tj. svako neprimjereno služenje Božjim imenom ili imenom Isusa Krista. Ime je Božje veliko tamo gdje se izgovara s poštovanjem dužnim njegovoj veličini i njegovu Veličanstvu; sveto je tamo gdje se spominje s čašću i sa strahom da ga se ne uvrijedi (Usp. KKC 2143, 2146, 2149). Bog je očitovao svoje ime i on od ljudi traži odgovornost da se prema njegovu imenu odnose s poštovanjem. Budući da je Bog isto što i njegovo ime, to je ime sveto kao i sam Bog. Svaka povrjeda Božjega imena povrjeda je samoga Boga.

Uloga je imena da omogući imenovanje, doziavanje stvari i uspostavu odnosa. Ime omogućuje odnos između bića koje se doziva i osobe koja doziva. Bog samoga sebe imenuje te on time ne izražava toliko svoju unutarnju bit, već omogućuje da ga ljudi imenuju, i tako im se daje da ga mogu dozivati. Time Bog stupa u suživot s ljudima, postaje im dostižan i za njih nazočan. Davanjem svojega imena Bog omogućuje, dopušta čovjeku odnos s njim, dopušta odnos čovjeka i Boga.

»Poznavati Boga« u biblijskom svijetu najprije znači susresti se s Bogom kao s konkretnom i pojedinačnom osobom. U hebrejskom načinu izražavanja postoji izrazita povezanost osobe i imena. U SZ imena izražavaju djelatnost ili sudbinu njihovih nositelja: Jakov je »nadamjestitelj« (Post 27, 36), Abraham je »otac mnogih naroda« (Post 17, 5), Izak pak znači »smijeh«. U vrijeme prije Mojsija Bog je nazvan imenom »Šadaj« (onaj s planine) ili

¹ Ime, ur: X. LEON DUFOUR i dr. (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1980., 331.

² Ime, ur: A. GRABNER-HAIDER (ur.), *Praktični biblijski leksikon*, Zagreb, 1997., 119.

»Groza Izakova« ili »Jakost Jakovljeva«. Ime je Božje bilo tajanstveno dok Bog nije objavio svoje ime na Horebu-Sinaju. Ime – to je sam Bog. To je ono Ime koje se ljubi (Ps 5, 12), hvali (Ps 7, 18), sveti (Iz 29, 23). To je ime strašno (Pnz 28, 58), vječno (Ps 135, 13). Ime Božje isto je što i Slava Božja, sam Bog.³ S poznavanjem Božjega imena automatski dolazi do prisnosti s Bogom, do osobnoga odnosa. Sama objava Božjega imena seže daleko dublje te nije puko znanje o imenu, nego prisnan, prijateljski i ljubavni odnos sa svojim Stvoriteljem, sa svojim Bogom. Od brojnih naziva za Boga, izabrali smo nekoliko koje ćemo ukratko predstaviti u daljnjem tekstu.

1. Jahve

Jahve, najučestalije ime SZ-a, jest osobno ime Boga Izraelova (Hoš 13, 4). Pojavljuje se oko 6800 puta kroz sve knjige SZ-a. Iako se Bog svojem narodu objavljuvao postupno i pod mnogim imenima, događaj u odlomku o gorućem grmu pokazao se ključnim za Stari i Novi zavjet (usp. KKC 204). Bog svoje ime objavljuje Mojsiju u odlomku o gorućem grmu te se predstavlja kao *ehjeh ašer ehjeh* (Ja sam koji jesam) – točno u povijesnom razdoblju nastajanja Izraela kao naroda. Riječ Jahve svedena je na korijen *haja* = bitak. Crkveni su oci bili uvjereni da se ovdje otkriva jedinstvo između filozofije i vjere. Prevoditelji s hebrejskoga na grčki jezik izraz: *Ja sam koji jesam*, preveli su s: *Ja sam bivstvujući*. Ime Jahve svoj je puni oblik poprimilo tek u Izraelu, a korijeni toga imena nisu pronađeni ni u jednom jeziku nekog naroda.⁴ Jahve je najstariji naziv, najstarije ime Božje. Objavljeno je Izraelu u ključnom trenutku njegove povijesti, u trenutku kada je Bog vidio patnju svojega na-

roda u Egiptu. Božja reakcija na patnju njegova naroda bila je takva da je sišao s neba i oslobodio ih. Objavio im je svoje ime: *Ja sam koji jesam* i tu kao da se da naslutiti Božja dobrotu i briga za njegov izabrani narod, za Izraela. Govoreći im da on jest, jasno im daje do znanja da sve što treba Božjemu miljeniku i izabraniku, Izraelu, ima u Bogu; da je On sve što će trebati u bilo kojem trenutku u životu. To je i potvrdio izbavljajući ih iz kuće ropstva i dovodeći ih u dobru zemlju, Obećanu zemlju, zemlju kojom teče med i mlijeko. U kasno starozavjetno razdoblje Izraelci su sveto ime Jahve iz poštovanja prestali izgovarati te su umjesto njega izgovarali *Adonai*.

2. Imena 'El, 'Elohim, 'Eloah

'El je najstariji i najrašireniji naziv za boga. Ne postoji općenito prihvaćeno etimološko tumačenje o značenju imena 'El. Većina stručnjaka povezuje ta imena sa semitskim korijenom koji znači *moć*. Moć je u starom semitskom svijetu bila temeljna i bitna oznaka božanstva. Prema drugim tumačima, 'El znači i udaljenost Boga od čovjeka, transcenciju, strah i trepet čovjekov pred neizmjerljivo dalekim i velikim bićem kao što je Bog. Za Izraelce Božje ime 'El označavalo je osobnoga Boga, osobno biće: odnos s Bogom bio je: ja – ti, što proizlazi iz njihova poimanja Boga kao *numen personale* (osobni Bog), a ne *numen locale* (lokalni Bog).⁵ 'El se također smatra najvišim Bogom, onim koji je iznad svega drugoga te upućuje na to da je Bog Izraela Bog obećanja. Izraelci su vjeru u 'El-a preuzeli u proširenom obliku, 'Elohim. Ime 'Elohim označava množinu i sve što je božansko zapravo jest On.

'Elohim je u hebrejskom apstraktni plural, odgovara pojmu božanstvo. Iako pluralnoga oblika, ima singularno značenje. 'Eloah susre-

³ Usp. A. REBIĆ, *Središnje teme Staroga zavjeta. Biblijskoteološki pregled starozavjetne poruke*, Zagreb, 1996., 29.-32.

⁴ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, Zagreb, 1993., 89.-93.

⁵ *Isto*, 116.-120.

ćemo samo u pjesničkim tekstovima Staroga zavjeta. Taj izraz u vezi je s praarapskim izrazom *ʿAlah* te znači bog, božanstvo. Uz izraz *ʿEl* ponekad se susreće i izraz *Šaddai* (Post 49, 25; Br 24, 4). Budući da se taj izraz ne pojavljuje izvan Svetoga pisma, ne zna mu se točno značenje. LXX ga prevodi na grčki jezik s *παντοκράτορ*, odnosno *Svevladar*.⁶ Bog je svojim imenom u Starom zavjetu pokazao svoju veličinu, dostojanstvo, svemoć, veličanstvenost i uzvišenost. Prema teoriji da ime izražava nešto o svojstvima nositelja⁷, razumljivo je da je Božje ime povezano s uzvišenim značenjima.

3. Ba'al i 'Adonai

Tim trima izrazima zajedničko je vladanje, gospodarenje, prevlast nad nekim ili nečim. *Ba'al* (pojavljuje se 76 puta u SZ) znači *vlasnik, gospodar, gazda* i rijetko se primjenjuje na Jahvu, jer je bio rasprostranjen naziv za poganska božanstva. *ʿAdonai* (hrv. moj gospodar, gospodar nad gospodarima) pojavljuje se samo u biblijskim tekstovima SZ (134 puta samostalno i 315 puta zajedno s nazivom Jahve). Ime *ʿAdonai* čest je uvodni obrazac kod prorokâ: »Tako govori Adonai Jahve« (Am 3, 11) ili zaključni obrazac: *Riječ je Adonai, Jahve Sebaotha* (Iz 3, 15). Izraz *ʿAdonai* ponekad je spojen s nazivom *Sebaot* (hrv. Vojske svih stvorova). S vremenom ime *ʿAdonai* sve češće zamjenjuje ime Jahve. *ʿAdonai* se najčešće upotrebljavalo u molitvama i osobnomu obraćanju Bogu te je on prvenstveno molitveni naslov za Boga – izražava čvrstu vezu molitelja s Bogom i Božju blizinu, a u isti mah čuva i primjerenu transcendenciju i distancu koju molitelj duguje svojem Bogu.⁸ Ime *Ba'al* najčešće se koristilo za poganskoga boga koji je bio pro-

tiv Jahve. U 1 Kr spominje se sukob Jahvina proroka Ilije i Ba'alovih svećenika; brojna mjesta upućuju na uzvišice podignute Ba'alu, kojima se Jahve izrazito protivi. To je jedan od razloga zašto se to ime jako rijetko koristi te objašnjava učestalost imena *ʿAdonai* koje je korišteno puno češće.

4. Melek

Izrazom *melek* više se puta oslovljava Jahvu u psalmima (Ps 24; 29; Iz 6) sa značenjem: *Jahve kao prvi od svih kraljeva, najmoćniji od svih kraljeva, najuzvišeniji od svih kraljeva*. Vjerojatno su Izraelci postupno preuzeli naslov kralja za Boga Jahvu, u vrijeme kada su prenijeli Kovčeg Božji, povezan s naslovom Jahve Sebaoth (Jahve nad vojskama) u Jeruzalemski hram. Prorok Izaija već dobro poznaje ovaj naslov. Za njega je Jahve ne samo Bog-kralj na razini kozmosa, nego još više na razini povijesti: on se založio za svoj narod u povijesti Izraela, sve od izlaska iz Egipta do ulaska u obećanu zemlju. Proroci navještaju Jahvu kao kralja. Jahve je kralj Izraela, sadašnji i budući (Sef 3, 15; Iz 33, 23). On je kralj svijeta i svih naroda, kralj snagom stvaranja, kao spasitelj koji oslobađa Izrael, eshatološki kralj koji na svršetku povijesti uspostavlja svoje sveopće kraljevstvo.⁹

Zaključak

Ovdje smo ukratko izložili samo neka od imena koja su se koristila za Boga u Starom zavjetu. Namjera nam je bila ukratko prikazati kako su se Izraelci odnosili prema Božjem imenu te, iako se radi o velikoj vremenskoj distanci, od njih učiti, posvijestiti si važnost Božjega imena da bismo svim srcem mogli reći »blagoslovljeno ime Gospodnje sada i do vijeka!« (Ps 113, 2)

⁶ Usp. A. REBIĆ, *Središnje teme Staroga zavjeta*, 32.-33.

⁷ Usp. Ime, u: *Praktični biblijski leksikon*, 119.

⁸ Usp. A. REBIĆ, *Središnje teme Staroga zavjeta*, 33.-36.

⁹ *Isto*, 36.-38.

Ekumenska nastojanja katolika i pravoslavaca na našim prostorima za vrijeme Jugoslavije

Domagoj Vidaković, V. god.

Uvod

Budući da živimo na prostoru, u državi, u kojoj smo u neposrednom dodiru i susretanju s ljudima drugih konfesionalnosti, pozvani smo na to da se s njima ophodimo prijateljski i bratski. Ekumenski se pokret bavi upravo time, želi nam pokazati koliko smo mi zapravo bliski i koliko ima prostora za dijalog o jedinstvu.

1. Stanje između katolika i pravoslavnih prije Koncila

Glede crkvenoga područja u vremenima prije II. svjetskog rata, stvar je bila vrlo zamršena. Uz probleme koji su korijenjeni u austro-ugarskoga vremena, nadošlo je još i pitanje konkordata Jugoslavije sa Svetom Stolicom. Zapravo se taj problem pojavio još u drugoj polovici 19. st. kada se govorilo o konkordatu Srbije i Svete Stolice. Unatoč otvorenomu protivljenju Srpske pravoslavne crkve, konkordat je bio potpisan 1914. god., no zbog I. svjetskog rata nikada nije zaživio. Nakon rata pojavila se nova državna stvarnost te se ponovno povuklo pitanje konkordata. Da se ne bi Katoličkoj crkvi dala prevelika prava, opet se diglo službeno pravoslavlje, a ni političarima nije se žurilo. Međutim, sve do izbora patrijarha Varnave, 1930. god., nije bilo izrazitih ekscesa. No, njegovim dolaskom, i na-

pose objavljivanjem uskrсне poslanice, u kojoj otvorno napada Katoličku crkvu, počinju rasti tenzije. Godine 1935. konkordat je bio potpisan, no da bi stupio na snagu trebao je biti ratificiran, čemu se SPC oštro suprotstavljala. Tih se dana patrijarh razbolio, te je na dan ratificiranja konkordata bila organizirana procesija po ulicama Beograda, sasvim slučajno, i to zbog zdravlja patrijarha. Došlo je do tuče te je nekoliko srpskih episkopa zadobilo ozljede. Da stvar bude gora, toga je dana umro patrijarh te se gradom pronio glas da je patrijarh otrovan. Zbog tih je događaja stvar s konkordatom definitivno zapela. Zbog toga svega katolički su se vjernici osjećali poniženima te su i sami bili podijeljeni oko toga treba li im konkordat ili ne. Za spomenuti je još i to da su katoličke novine u tom vremenu često puta bile plijenjene i cenzurirane te će onaj, koji krene istraživati novine iz toga vremena, često puta naići na mnoštvo praznih bijelih stranica. Jedan od nemalih problema za katolike bio je i taj što je država na pravoslavnu vjeru gledala kao na državotvornu, te ju je kao takvu promovirala. Ne zna se koliko je katolika prešlo na pravoslavlje zbog toga što su kao pravoslavci imali bolji položaj.¹

¹ Usp. T. VUKŠIĆ, *Mi i oni*, Sarajevo, 2000., 117.-118.

Ipak, od ovakve su politike najviše pretrpjeli grkokatolički vjernici. Budući da se obred rimokatolika razlikuje od pravoslavnoga, rimokatolici su sačuvali svoj identitet. Grkokatolički pak obred uvelike je sličan s pravoslavnim, te su nerijetko grkokatolici nazivani Srbima i otpadnicima od svetoga pravoslavlja. Osobe, koje su se opirale da se grkokatolici učine pravoslavnima, bile su zatvarane. Čak je početkom 1922. godine počeo izlaziti list Ruski Batog, namijenjen Rusinima. U njemu su se javno ismijavali grkokatolički svećenici i križevački vladika Dionizije Njaradi. Pravoslavni je prozelitizam bio toliko nasilan da se katolički tisak nije ustručavao javno tomu usprotiviti.²

2. Situacija za vrijeme i poslije Drugoga vatikanskog koncila

Godine 1959. najavljen je Drugi vatikanski sabor, te je Sveta Stolica uputila pozive svim pravoslavnim crkvama da pošalju svoje promatrače na Koncil. Reakcije su bile različite. Godine 1965. Srpska pravoslavna crkva stupila je u Ekumensko vijeće crkava, te je iste godine poslala na četvrto zasjedanje Sabora svoja dva promatrača, prof. Dušana Kašića i prof. Lazara Milina. Za vrijeme i nakon Koncila probudilo se među katolicima u Katoličkoj Crkvi živo zanimanje za ekumenski pokret. Moglo se naći osobâ sa suzdržanim mišljenjima, ali osporavatelja i protivnika nije bilo. S druge strane, među domaćim pravoslavicima javljali su se oprječni stavovi. Išlo se čak do toga da su neki nijekali vrijednost sakramenata u Katoličkoj crkvi. Bilo je više značajnih pothvata, susreta i gesta od strane hijerarhije. Bilježimo neke značajnije:

- 1964. godine đakovački biskup Stjepan Bäuerlein osniva u svojoj Biskupiji odbor

za sjedinjenje crkava, koji se sastojao od šestorice svećenika;

- 1965. godine izlazi prvi prijevod koncilskog Dekreta o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, u Vjesniku đakovačke biskupije;
- 1970. godine Biskupska komisija za ekumenizam prerasta u stalno tijelo (Vijeće za ekumenizam BKJ). Od 1977. godine Vijeće za ekumenizam BK izabralo je Odbor katoličkih stručnjaka za teološki dijalog, ponajprije za dijalog s Ekumenskim vijećem crkava na području tadašnje Jugoslavije, čije su članice tada bile Srpska pravoslavna crkva, Slovačka evangelistička crkva i Reformirana kršćanska crkva.

Ovo su neki od važnijih gesta od strane Katoličke crkve u nas, no to nikako nije sve.³

3. (Ne)prihvatanje dijaloga na našim prostorima

Pod pojmom *naši prostori* razumijevati ćemo prostor bivše Jugoslavije. Ideja ekumenizma i ekumenskih nastojanja prema jedinstvu i nije baš objeručke prihvaćena na našim prostorima. I danas, a posebice to je vidljivo u Bosni i Hercegovini, imamo različitih trzavica i barikada, neprestanih povrataka u prošlost i međusobnih traženja trnova u oku kod druge strane. I dalje nailazimo na određene barikade na putu prema ostvarivanju dijaloga.

Kao prvo, svaka strana treba priznati da u svojim redovima ima onih koji pripadnike druge Crkve smatraju suparnicima i strancima. Ekumenski se dijalog smatra kao dvostranačko nadmetanje. Prvenstveno se baziramo na dvjema najvećim crkvama na našim prostorima, Katoličkom crkvom i Srpskom pra-

² Usp. J. KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija*, Zagreb, 2005., 906.-908.

³ Usp. R. PERIĆ, *Ekumenske nade i tjeskobe*, Mostar, 1993., 25.-26.

voslavnom crkvom. Ovim dvjema crkvama, kao najvećima na našim prostorima, pripada ju i najveći narodi, Hrvati i Srbi. Neprestana nadmetanja i trzavice ostavljaju dojam da su ova dva naroda stranci i suparnici. Patrijarh Dimitros I., pozdravio je delegaciju Katoličke crkve 30. studenoga 1983. godine kao braću, a ne kao strance.

Gledajući izvan naših granica, uviđamo da se između Katoličke i Pravoslavne crkve odvija određeni dijalog i međusobno pomaganje. No, zašto je onda na našim prostorima toliko trzavica i negodovanja? Mogli bismo reći da postoji izvjesno nepovjerenje i strah od prijevare. Još i danas mogu se čuti i susresti nazivi za druge kao što su: bezbošci, idolopoklonici, nevjernici, antikristi itd.⁴

Iz navedenoga slijedi, što je činjenica, da našim teolozima nije uspjelo postaviti kurs prema kojemu se kreće ekumenskim susretima. Konačan cilj nije jasno vidljiv, jer ga ne prihvaćaju obje strane. Cilj bi trebao biti konačno jedinstvo u Kristovoj Crkvi, no na takvu pomisao često kod klera s objiju strana nailazimo na podsmjeh. Iz nekih pretkoncilskih, danas pogrješnih, pozicija proizlazile su nejasne, nekad i pogrješne interpretacije jedinstva, što su bile velike barikade na putu ekumenskoga

dijaloga. Jedna od tih pozicija bilo je eklezijalno naučavanje jedne, svete, katoličke (saborne) i apostolske Crkve. I to s obje strane. Postavljamo si pitanje ima li onda jedna Crkva, ako je jedna, koja je, i koja je prava? Katolička se crkva držala kao jedina i prava Kristova Crkva. S pravom znamo. No i Pravoslavna se crkva drži jednom i pravom, sabornom Crkvom. S takve pozicije i papa Pio X. gledao je ekumenizam kao povratak svih crkava jednoj Apostolskoj, u Rimu, i to je naglašavao kao jedini put ekumenizma. Nije to stav koji se danas prepoznaje. Cilj ekumenizma nije pripojiti ostale crkve Katoličkoj, nego cilj treba gledati kao međusobno pomaganje i poticanje kako bismo se što više približili Kristu, a tako i jedni drugima.⁵

Zaključak

Važno nam je znati i stanje prije samoga Domovinskog rata da bismo mogli razumjeti današnja ekumenska gibanja. Neki crkveni velikodostojnici s objiju strana, koji su djelovali prije rata, djeluju i danas. Ipak, vidimo da je tijekom 20. st., koje je bilo burno na svim područjima, došlo do značajnih pomaka na ekumenskom polju. Danas, na početku novoga stoljeća, ekumenski se dijalog nastavlja i ide, iako malim koracima, prema svojem cilju.

⁴ N. IKIĆ, *Ekumenske studije i dokumenti*, Sarajevo, 2003., 46.

⁵ Usp. *isto*, 48.-49.

Prednosti i nedostatci duhovnoga bdijenja

Tanja Milinović, IV. god. i Martina Peunić, IV. god.

Uvod

U ovom kratkom radu pokušat ćemo detaljnije predstaviti duhovno bdijenje te njegove prednosti i nedostatke. Prednosti duhovnoga bdijenja mogu biti rast u spoznaji Krista, duhovna spremnost, susret s Bogom u tišini i sabranosti te promišljanje nad vlastitim životom. Nedostaci duhovnoga bdijenja mogu biti duhovna suhoća, mlakost, ravnodušnost, strah od predanja Bogu, bolno suočavanje sa sobom ili prošlošću te razne druge psihološke prepreke.

1. Prednosti duhovnoga bdijenja

Rađanje duhovne budnosti

Jedna od karakteristika duhovnoga bdijenja jest kontemplativna molitva koja čovjeku omogućuje poniranje u sebe i susret sa svojim Stvoriteljem.

Tajna prevladavanja teškoća koje se javljaju u kontemplativnoj molitvi jest u njihovu prihvaćanju. U početku je naša volja povezana sa sebičnim navikama. Ako im ne želimo služiti, moramo se potruditi. Čovjek je svjestan da mora ponavljati svetu riječ uvijek iznova. Ovaj se postupak izražava kao vraćanje svetoj riječi ili blago polaganje riječi u našu svijest. Sveta riječ simbol je blagoga duhovnog pokreta volje.

Sveta je riječ simbol pristanka čovjeka na Božju nazočnost. Bog je već nazočan pa se ne mo-

ramo truditi da ga dohvatimo. Volja pristaje bez potrebe za simbolom. Središte kontemplativne molitve jest prihvaćanje Boga. Da bismo se kontemplativno pripremili, potrebna je metoda molitve sabranosti koja je put otvaranja Bogu za 360 stupnjeva. Predanje Bogu najnapredniji je oblik pristanka. Preobražaj je u potpunosti Božje djelo. Mi sa svoje strane ne možemo učiniti ništa kako bismo ga ostvarili. Kako nam kontemplativna molitva postaje navikom, u našoj se nutрини počinje izgrađivati uvijek ista i tiha nazočnost. Tiha nazočnost, koja je uvijek tu, kad god se uđe u sabranost, postaje metoda molitve. U početku u molitvu unosimo naše površno ja s njegovim očekivanjima i određenim predodžbama. To je stav očekivanja Konačne Tajne. Mi ne znamo što je to, ali što se naša vjera više pročišćuje, sve manje želimo znati što je to. Molitva je putovanje u nepoznato. Ona je poziv da nasljedujemo Isusa izvan svih struktura sigurnosnih mjera opreza i duhovnih vježbi koje nam služe kao oslonac. Jedinstvo, koje je uspostavljeno tijekom molitve, mora postati cjelina s ostalim dijelovima stvarnosti.¹

Posebne vrste misli

U počecima molitve sabranosti, prva vrsta misli, koja teče kroz svijest, uzrokuje rastresenost. To mogu biti misli o onom što smo radili ili mislili prije molitve. Našu pozornost

¹ T. KEATING, *Otvorena svijest, otvoreno srce*, Zagreb, 2000., 25., 53., 69.

može privući neki izvanjski zvuk, živo sjećanje ili neki plan za budućnost. U početku se teško sabrati i zadržati smirenost. Polako se u čovjeku razvijaju dvije istodobne pozornosti: svijest o površinskim mislima kao i nepojmljiva nazočnost koja tajanstveno privlači. To je dublja pozornost duhovne naravi. U isto vrijeme postoji svijest dviju razina pozornosti koje se događaju istodobno. Razvijati ovu dublju pozornost važnije je nego brinuti se o površinskim mislima. Nakon nekog vremena površinske misli čovjeka će prestati privlačiti. Druga vrsta misli odnosi se na poistovjećivanje s mislima, dok se treća vrsta misli javlja kada uđemo u duboki mir te dosegemo jasne ideje koje mame iz tih dubina. Ona nije nazočnost Boga kao takvog. Najkraći put do spoznavanja Boga put je čiste vjere koja je iznad razmišljanja, osjećanja i samospoznaje.²

Osobitost molitve razmatranja

Unutarnja molitva mora biti svaka molitva, kao način govora koji teži dalje od govora, u tišinu. Molitva ima sklonost napustiti mnogovrsnost duhovnih djelatnosti i prijeći u jednostavne čine. Molitva je naročiti odnos prema istini.³

2. Nedostaci duhovnoga bdijenja

Važna nam je duhovnost odozgo jer bez nje ne možemo opstati. Ona budi u nama život. Učinit će nas bolesnima samo kad ideali izgube dodir s našom stvarnošću. Ima ljudi koji si postavljaju previsoke ideale, koje ne mogu nikada dostignuti pa potiskuju svoju vlastitu zbilju i identificiraju se sa svojim idealom. To dovodi do podvajanja. Postaju slijepi za vlastitu realnost, npr. za agresivnost koja se može skrivati u njihovoj pobožnosti. Ta pod-

vojenost vodi s jedne strane do toga da žive na dvije razine, koje jedna s drugom nemaju ništa zajedničko, a s druge da pripisuje svoje potisnute strasti drugima. Da bi održali svoj vlastiti ideal uspravnim, potiskuju svoju sjetnu i projiciraju je na druge, na koje se srde i zbog njih su ogorčeni. Potiskivanje zla u vlastitom srcu vodi u sotoniziranje drugih s kojima se katkada postupa upravo brutalno. Moraju se povezati duhovnost odozgo i duhovnost odozdo jer u suprotnom dolazi do unutarnjega podvajanja i bolesti. Vlastita se stvarnost treba shvatiti ozbiljno i staviti se u odnos s idealima. Opasnost se nalazi i u mišljenju da možemo do Boga doći vlastitom snagom. Lafrance opisuje to ovako: »Ljudima je savršenost predstavljena općenito, kao nešto što stalno raste ili neki više-manje težak uspon, koji je rezultat ljudskih napora. Zbog toga su stvorili određenu askezu ili molitvene tehnike koje se nude ljudskoj velikodušnosti kao sredstvo kako bi se uspela po stupnjevima savršenosti.« No, mi ne možemo Boga dostići vlastitim naporom. Mi sami od sebe ne možemo učiniti ono što bismo htjeli. Kad tad doći ćemo do granice i shvatiti da nas samo Božja milost može promijeniti. Za C. G. Junga životni put k svojem pravomu ja i prema Bogu počinje kada imamo hrabrosti spustiti se među svoje sjene i u tamu svojega nesvjesnog. Jung tvrdi: »Poniznost je potrebna u odnosu prema nesvjesnom jer, tko se nesvjesnoga želi silom domoći, podleći će mu.« O važnosti stava poniznosti pisali su oci, kao i monasi. Važnost poniznosti naglašavao je i sv. Benedikt u sedmom poglavlju svojega Pravila. Medard Boss potvrđuje da je put prema Bogu put u vlastitu dubinu. Roberto Assagioli, utemeljitelj psihosinteze, govori o shemi silaska i uzlaska. Grof Dürckheim govori o putu samosazrijevanja kao o putu na kojem raste iskustvo postojanja. Taj put vodi preko odvažnosti da se siđe u vlastitu tminu, samoću i tugu. Cilj je puta da čovjek dođe u

² Isto, 123.

³ R. GUARDINI, *Uvod u molitvu*, Zagreb, 1969., 107.

dodir sa svojim istinskim bićem. Iskustvo postojanja, prema njemu, čovjek može postići u trenucima najveće muke. Dakle, put prema Bogu često ide preko iskustva vlastite muke, očajanja, nepravde, osamljenosti i žalosti. Kad se čovjek usudi sići u tamno iskustvo, osjećaj se preobrazi i na dnu sve te muke pojavljuje se Bog koji nas oslobađa, ljubi i prosvjetljuje.⁴

Dijalog s mislima i osjećajima

Bog govori u našim mislima i osjećajima. Ne smijemo sami vrjednovati svoje emocije i strasti. Radi se samo o tom da razumijem što mi Bog poručuje. Mnogi sami sebe osuđuju zbog negativnih osjećaja i pokušavaju ih se riješiti. No, potrebno je pomiriti se sa svim strastima i emocijama. Moramo ući u njih i zapitati ih što nam to žele reći. Mnogi ljudi trpe i od različitih *strahova*. Često reagiraju tako da misle kako mogu zavladatai svojim strahom pomoću terapije ili neprestano mole da ih Bog oslobodi straha. No, usredotočeni su na svoj strah. Pretjerani nas strah često upozorava na pogriješan životni stav. Kognitivna terapija smatra da nas strah upozorava na pogriješne temeljne pretpostavke, kao što je npr. *ne smijem pogriješiti jer onda ne vrijedim ništa. Ne smijem se osramotiti jer će me tada odbaciti*. Ali, strah me može pozivati da se bolje opходом sa sobom i da stvorim ispravniju sliku o sebi. No, može se dogoditi da nas upravo taj strah iz naše nutrine vodi k Bogu (ako taj strah kanimo predati Bogu).⁵

Razgovor sa svojim bolestima

U nama postoji nesvjesna želja tako živjeti da nikada ne budemo bolesni. Bolest često smatramo porazom. Često je upravo bolest Božji poziv koji nas želi dovesti do istine i pokazati blago u nama. Bog nas često vodi

sasvim drugačije no što si mi to predstavljamo. U bolesti često susrećemo tog nerazumljivoga Boga. Tu moramo napustiti sve svoje slike o Bogu i o nama samima da bismo se prepustili stvarnomu Bogu koji će poništiti sve naše planove i predodžbe, kako bi nas otvorio za sebe.⁶

Postupak sa svojim povrjedama i ranama

Svatko od nas nosi sa sobom poneku ranu koju mu je život nanio. John Bradshaw smatra da je od svih rana najteža ona duhovna. Mnogi se štite od povrjeda tako da se zatvore i zgrče u sebi. Neki potisnu rane i zatvore ih pod čvrstim poklopcem. Neki dopuštaju da ih njihove rane zakoče. Upravo u svojim ranama otkrivamo blago s dna naše duše. Henry Nouwen rekao je: »Tamo gdje smo ranjeni, gdje smo slomljeni, tamo smo i otvoreni za Boga.« Život nas uvijek iznova razočarava. Mnogi reagiraju rezignirano na to razočaranje pa u njihovim srcima umire svaka nada. I razočaranje bi me moglo dovesti do blaga: možda me želi osloboditi od vlastitih iluzija, pokazuje mi pravu istinu o mojem životu... Tako razočaranje postaje mogućnošću da otkrijem svoje pravo ja, sliku koju je Bog stvorio o meni. Iz te boli, koju je razočaranje proizvelo u meni, mogu naučiti kako se pomiriti s realnošću i tako početi živjeti u stvarnosti i u skladu s njom. Georges Bernanos govori kako nas sva razočaranja, vlastita zloba, grijeh, na kraju vode do Boga.⁷

Molitva u vrijeme nemoći

Život ne protječe ravnomjerno. U njemu ima doba punine i napona, doba praznine i nemoći, a između toga ima prijelazâ različite vrste. I izvana dolaze svakovrsni utjecaji koji pomažu/odmažu, potiču/smetaju... Druge

⁴ A. GRÜN, *Duhovnost odozdo*, Zagreb, 2003., 9.-39.

⁵ *Isto*, 46.-57.

⁶ *Isto*, 58.-61.

⁷ *Isto*, 62.-67.

promjene izviru iz same oblikovanosti života. Drugačiji utjecaji dolaze i iz osobnoga i duhovnoga. Mogu doći razdoblja kada čovjek nema ni snage ni veselja i kad se čini da je u nutрини sve umrlo. On tada više ne vidi čemu bi dalje molio. Potrebno je upozoriti na duševne teškoće kao što su potištenost i depresija. Ljudi, koji žive religiozni život, lako u njih upadaju. Potišten čovjek ima jako ranjivu nutrinu. On osjeća život jače nego drugi. Ali, osjeća na način na koji sve precjenjuje. Sve ga više »pogađa«. Melankolik posjeduje živahnu maštu i jaku moć žaljenja; one u njemu nadilaze stvarne mogućnosti. Često je melankolik čovjek koji u sebi nosi puno ljubavi, ali ta je ljubav puna zahtjeva i ranjiva pa bol biva veća od ispunjenja. Ili, teži za tim da ljubi, ali ne uspijeva to činiti. Melankolija bilo koje vrste uvijek donosi razdoblja u kojima sve biva crno, blijedi boja i ljepota stvari, čovjek zapada u zatvorenost i prazninu, a život izgleda kao da gubi smisao. Tada ga gubi i molitva. Nestaje svijest o Božjoj zbiljnosti. Ono religiozno u njemu odupire se i draži ga na pobunu. U takvim situacijama teško dolazi do molitve i ona biva mukotrpana. Ali, u takvim se časovima zbiva nešto vrlo važno za nutrinu.

Pouzdanje i snaga rastu te se oblikuje nešto što bismo mogli nazvati značajem u religioznom smislu.⁸

Teškoće zbog vjerskih kriza

Vjera je život i kao takva ima svoje mijene i svoju povijest. Ona nije neko čvrsto znanje koje je dano jednom i zauvijek. Vjera se ostvaruje duhovnim snagama, cjelokupnim nutarnjim životom. Ona je povezanost osobe s Bogom. Teško je ako se vjera osjeća poljuljanom u korijenu. Iz toga mogu proizaći duboki sukobi između zahtjeva vjerovanja i cjelokupnoga stanja nutrine. Tada sve ovisi o tom shvaća li čovjek svoju vjeru doista ozbiljno. Čovjek mora tražiti ono čvrsto u sebi. Treba imati u vidu da i sama vjera ovisi o molitvi. Molitva u bilo kojem obliku najosnovniji je čin vjere. Zato trud oko vjere mora prijeći u molitvu. Moramo priznati da čovjek u stanovitim okolnostima uopće ne može moliti – ne zna komu bi se mogao obratiti. Takva pobožnost može prijeći u strahopoćitanje pred onim što živi i nastojati da se ništa živo ne uništi ili potisne. Osoba u tom stanju u raznim stvarima, npr. umjetničkom djelu, može naslutiti sveto.⁹

⁸ R. GUARDINI, *Uvod u molitvu*, 159.-164.

⁹ *Isto*, 164.-167.

Gostujući autor:

Tradicija, tradicije i krivo poimanje tradicije

Valentina Peršun, KBF ZG

Uvod

Često Tradiciju i tradicije gledamo bez određene distinkcije. U tom se slučaju najbolje zapitati: što je to uopće tradicija? Nije potrebno mnogo da bismo došli do odgovora, da tradicija postaje ono nešto čemu se ne zna početak. Dakle, možemo spekulirati o nastajanju ili pokušati precizirati o razvoju te samom smjeru razvoja onoga što možemo nazivati tradicijom, ali u samoj srži ne postoji mogućnost, a niti smisao u nasumično upiranje prstom na lentu vremena da bismo mogli specificirati točan period nadahnuća Duhom Svetim pojedinca koji su onu početnu Tradiciju nasljeđivanja Gospodina Isusa Krista, praautoritet, podijelili i postavili unutar okvira različitih normi. Tako i u ovom radu nije cilj precizirati, nego se upoznati s distinkcijom između tih dvaju pojmova i uputiti, proširiti i usmjeriti vlastito razumijevanje na shvaćanje i razlikovanje često krivo poimanih tradicija.

1. Polog vjere

Pisana velikim početnim slovom, Tradicija, jest ona koja sadrži polog i sadržaj, odnosno kriterij autentičnosti kršćanstva, koje je nastalo kao produkt povezivanja, evangeliziranja i obraćenja mnoštva kultura, koje su u vremenima predaje dvanaestorice formirale Crkvu, čije djelovanje od početaka bijaše obilježeno kao život u Zajednici koja postupno razvija

kulturu življenja žive tradicije, što možemo definirati kao uspostavljanje običaja vezanih uz Objavu, koja označava neposredno djelovanje Boga na čovjeka: »Objava je najuzvišene svjedočanstvo toga suodnosa, tj. Dijaloga između Boga i čovjeka.«¹

Sve do izdvajanja onih nasljedovatelja praautoriteta iz saveza zajednice Sinagoge², prakršćanska zajednica posjedovala je prvotnu riječ saveza između ljudi i samoobjavljenoga Gospodina. »Više puta i na više načina Bog nekoć govoraše ocima po prorocima« (Heb 1, 1). To razdoblje »nas samo pušta da već učestvujemo u ophođenju s tradicijom i tradicijama«³. »Konačno, u ove dane progovori nama u Sinu« (Heb 1, 2a). Sin, Isus Krist, koji je odrastao u židovskoj zajednici⁴ jest Božja riječ po kojoj je sve stvoreno i čija je riječ stajala između Pisma i novoga Pisma. »U predaji se događa posredovanje u stvarima vjere. Riječima i slovima: od usta do usta, od ruke do ruke, od glave do glave i – posljed-

¹ T. MATULIĆ, *Metamorfoza kulture. Teološko prepoznavanje znakova vremena u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, Zagreb, 2009., 199.

² Usp. H. WALDENFELS, *Kontekstualna fundamentalna teologija*, Đakovo, 1995., 689.

³ *Isto*, 688.

⁴ *Isto*.

nje, ali ne i manje važno – od srca k srcu.«⁵ Također: »Poznato je. I ne smije se previdjeti da Novi zavjet sama sebe nigdje ne shvaća kao 'Pismo'; 'Pismo' mu je samo Stari zavjet, dok je Kristova poruka upravo »duh« koji nas uči shvaćati Pismo.«⁶

2. Tradicijski proces

Distinkciju između Tradicije i tradicija najbolje možemo razumjeti ako poblizje pogledamo faze tijeka tradicijskoga procesa. Unatoč nemogućnosti povijesno točnoga terminiranja, bitno je shvatiti da taj Božji navještaj jest nešto što je započelo s Isusom Kristom. »Stvarnost koja se događa u kršćanskoj objavi nije ništa i nitko drugi do sâm Krist. On je u stvarnom smislu objava: 'Tko je vidio mene, vidio je i Oca', kaže Krist kod Ivana (14, 9).«⁷ Ona je kontinuirano trajala kao dio spasenjske objave sve do smrti posljednjega apostola, odnosno onoga koji je bio svjedok Božjega djelovanja preko Bogo-čovjeka Isusa Krista te i dalje traje kao predaja koju su prenosili nasljednici samih apostola, a ujedno ima »zadaću čuvati neoštećenim i cjelovitim pogled predane nam vjere. Obavljajući tu svoju konzervativističku (a možda bi bilo bolje reći kontinuirajuću) ulogu, ona se zalaže za to da izvorna datost očuva svoj kontinuitet tijekom stoljeća.«⁸

Nadalje, tijekom razdoblja otaca, čiji početak možemo početi promatrati nakon smrti posljednjega apostola, iako taj period ne možemo povijesno točno datirati, proces objave nastavlja se, kako bogoslužjem tako i nastavkom misijskoga djelovanja i prenošenja

objavljena nauka i istine. To je period razvoja teološke misli, čiji su nositelji oci kao izvorni nosioci *kerygme*, ostali kao nasljednici apostola – branitelji i nakon rascjepa kršćanstva.⁹ Tu dolazimo i do ideje koja je obilježila srednji vijek: da je Tradicija fundament kulturnoga podneblja Istočne i Zapadne Crkve, te ostalih pokreta nastalih unutar Crkve.¹⁰

»Na samim počecima Crkve u pitanje je došlo poimanje jedinstva i kontinuiteta objave kakvu nalazimo posvjedočenu i zapisanu u spisima Svetoga pisma.«¹¹ Ti pokreti, nastali unutar Crkve, upućuju nas na daljnju pluralnost i razgranatost tradicija proizašlih iz onog prvotnoga pologa vjere, tradicija koje su primjetne s prvim pogledom na strujanje kršćanstva te različitosti u tradiciji prenošenja i izučavanja Objave.

3. Tradicionalizam kao oponiranje i oponiranje tradicionalizmu (razjedinjenost)

Tijekom povijesti, slijedom događaja, rađala su se ona crkvena strujanja koja, iako su se nalazila pod istim krovom Rimske kurije, uvelike su se razlikovala u stajalištima te uporištima, čime su međusobno oponirala. Tako je ta razjedinjenost, između onih tradicionalističkih¹² strujanja i onih okrenutih

⁹ Usp. H. WALDENFELS, *Kontekstualna fundamentalna teologija*, Đakovo, 1995., 689.

¹⁰ Tu ne ubrajamo heretike, tj. »one koji su svjesno ili svojim krivovjermnim naukom odstupili od učenja Crkve.« Grč. *αἵρεσις/haireisis* označava »ponajprije krivo shvaćanje vjere kojega bit leži u tom da se jedna (ili više) vjerskih istina izuzme iz organske povezanosti cjeline i tako izolirana krivo shvati ili da se zaniječe neka dogma (grč. *δοκέω/dokeo* u temeljnom značenju »što se čini pravilnim«).« Vidi više: K. RAHNER, H. VORGRIMLER, *Teološki rječnik*, Đakovo, 2004., 115., 178.

¹¹ A. DOMAZET, *Kršćanska objava*, Split, 2015., 121.

¹² Vidi više u: K. RAHNER, H. VORGRIMLER, *Teološki rječnik*, 620. Tradicionalizam je »učenje (kao bijeg pred racionalizmom i skepticizmom) u 19. st. kod katol. filozofa

⁵ W. KERN, F. NIEMANN, *Nauka o teološkoj spoznaji*, Zagreb, 1988., 96.

⁶ J. RATZINGER, *Riječ Božja. Pismo – tradicija – služba*, Zagreb, 2012., 25.

⁷ J. RATZINGER, *Riječ Božja*, 58.

⁸ *Isto*, 97.

prema budućnosti, potaknula mnoge teologe na pokušaj mijenjanja stavova, posebice s najavom te održavanjem Drugoga vatikanskog koncila. »Kad čovjek pogleda unatrag, pokušavajući se sjetiti događaja kako su se odvijali, mora se reći da je početkom Koncila dominirao određeni nemir, zabrinutost da će se cijela afera smanjiti na nešto malo više od unaprijed zamišljene potvrde, a ovakvo – razočaravajući nade mnogih, ostavljajući ih bez hrabrosti, paralizirajući dinamiku dobra, te ostavljajući sva pitanja sadašnjice koje traži od Crkve iznova neodgovorene, škodi Crkvi više nego koristi.«¹³ Iz teološkoga rječnika dobivamo manje osoban uvid o Koncilu, ali ipak uspijevamo vidjeti tu jezgru i ideju cijeloga događaja: »Sabor nije htio formulirati nikakve nove dogmatske definicije, nego aktualizirati život i učenje Crkve.«¹⁴ Po ideji sv. Ivana XXIII. taj *aggiornamento*¹⁵ jest nešto prijeko potrebno za daljnji razvoj svijesti Crkve u svijetu.

U nekoliko navrata tijekom povijesti bili smo sudionici u raznovrsnim prisvajanjima prava na tradiciju, na način koji je pristajao uz vi-

đenja i percipiranja pravovjernosti pojedinih strana. Stoga se vratimo u pretkoncilsko vrijeme i spomenimo neka imena za bolji uvid u te razlike, primjerice, s jedne strane, imamo čuvenog dominikanskoga redovnika i francuskoga kardinala Yvesa Congara. On već 1939. godine izdaje knjigu *Razjedinjeni kršćani* koja je samo jedna u nizu knjiga namijenjenih pogledu u budućnost. U tom djelu Crkvu naziva zajednicom u različitosti, ukoliko se provodi i prenosi evanđelje. S druge strane, 1951. godine izdana je enciklika *Humani generis* kojom je papa Pio XII. jasno dao do znanja već u samom naslovu¹⁶ o svojem nezadovoljstvu promjenama. »Pio XII. ekumensku je misao i nova teološka stremljenja shvaćao samo uvjetno. Iako prijazan i otvoren, a tako je uvijek nastupao u svojim neumornim audijencijama i liturgijskim svečanostima, ipak je ostao autokrat koji je Crkvu vodio centralistički. Doduše, svoj božićni govor godine 1944. posvetio je demokratskoj misli.«¹⁷ Nadalje T. Matulić zaključuje: »Pio XII. bio je čovjek starije generacije.«¹⁸ Otvorenje vrata,

i teologa, kao de Bonalda, Bautaina, Bonnettv, da metafizičke i religiozno-čudoredne spoznaje nisu dokučive individualnim razumom, nego da se sigurno mogu znati samo po objavi (praobjava), a to se učenje autoritativno svjedoči jezikom, narodnim duhom, tradicijom, Crkvom, kolektivnim općim razumom itd. Crkva je odbacila to učenje jer pojednostranjuje neizbježivu povijesnost ljudske spoznaje, dopušta da Objava bude jedincati izvor spoznaje, koja upravo time gubi svoj slobodni povijesni karakter i previda da povijesno prenošenje i objava trebaju adresata: ljudski razum koji se odgovorno odlučuje (dakle polazeći od temelja bića) i može primiti povijesnu riječ.«

¹³ J. Ratzinger, Die erste Sitzungsperiode des Zweiten Vatikanischen Konzils. Ein Rückblick (Köln: Verlag T.P. Bachem, 1963) preuzeto i citirano s engleskog na: https://www.academia.edu/470398/_I_did_not_change_they_did_Joseph_Ratzinger_Karl_Rahner_and_the_Second_Vatican_Council (31. 12. 2017.)

¹⁴ K. RAHNER, H. VORGRIMLER, *Teološki rječnik*, 647.

¹⁵ To je također bio naziv papinskoga programa blaženoga pape Ivana XXIII. u govoru 25. siječnja 1959. godine.

¹⁶ U vezi nekih lažnih mišljenja, koja prijetu da će potkopati temelje katoličke doktrine.

¹⁷ U T. MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, 245., čitamo o toj božićnoj »Radio- poruci«. »Tema se odnosila na političko uređenje poslijeratne Europe. Može se reći da je to bio najljepši božićni dar što su ga vjernici primili od Pape u ono mračno doba najkrvavijega rata u povijesti čovječanstva, i po broju žrtava, i po načinu stradavanja. Š. Marasović ističe da je fenomenologija demokracije raznolika i rastegnuta, pa je tako »i komunizam za sebe tvrdio da je demokratski sustav, a fašizam i nacizam usto su na vlast došli demokratskom procedurom (...) Međutim, kako se ophoditi s demokracijom koja rađa zlom, patnjom, masovnim ubojstvima, deportacijama i genocidom?« Napomenimo još ovo: »prilikom čitanja moramo biti svjesni da Crkva kao takva ne odbacuje ni jedan oblik državne vlasti, sve dok on služi na dobrobit ljudi.« Vidi više o tom u: LAV XIII., Enciklika *Libertas praestantissimum* (20. lipnja 1888.), u: *Acta Apostolicae Sedis* 20(1887/188.), 593.-595. Hrvatski prijevod u: H. DENZINGER, P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo, 2002., br. 3254

¹⁸ T. MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, 245.

koja vode do novoga shvaćanja Crkve i do novoga susreta sa svijetom, bilo je dano tek njegovu genijalnom nasljedniku papi Ivanu XXIII.¹⁹ Njegova je vladavina predstavljala prekretnicu: »Karizmatički bezbrižno prekinuo je papa sa starim tradicijama, poklonio Crkvi novu sliku papinstva i širom otvorio i vrata, i prozore Crkve za odvojenu braću Crkava na Istoku i Zapadu.«²⁰

Na Drugom vatikanskom koncilu, čije je održavanje najveći kršćanski događaj XX. st.²¹, dolazi između ostaloga do isticanja te naglašavanja elemenata crkvenosti, nazivajući razjedinjene pripadnike Tradicije sestrinskim Crkvama, te do upućivanja na važnost prenošenja tog živoga elementa Crkve, žive tradicije koja se prenosi među ljudima različitih religija tzv. ulaženjem u međureligijski dijalog: »Ta sav je Zakon ispunjen u jednoj jedinjoj riječi, u ovoj: Ljubi bližnjega svojega kao sebe samoga« (Gal 5, 14). »Ta je povezanost Crkve sa svijetom spasenjskoga karaktera. Ona je poslana u svijet da naviješta spasenje. (...) Dijalog se tako nameće kao nužnost, a Crkva mora stupiti u dijalog sa svijetom u kojem živi. Time će ona sama postati riječ, poruka i razgovor.«²² Dakle: »Koncil nas uči da odnos između sadašnjega i budućega svijeta stoji u jednom procesu, u jednom zbivanju, u kojem su na djelu božanske sile, i u kojem i mi sami aktivno sudjelujemo, da se na otajstven način ostvari prijelaz i nas i svijeta iz ovoga stanja podvrgnutosti relativnostima i grijehu u stanje obnovljenosti i spašenosti u Bogu po Kristu.«²³

4. Krivo poimanje Tradicije

Naposlijetku dolazimo do krivoga poimanja tradicije kao svakog odstupanja od nauka Crkve. U to krivo percipiranje tradicije uključujemo i njezino vezanje Tradicije (predaje) isključivo uz Rim, tzv. monopol Rima na vjeru, ne poštujući njezinu pluralnost, što lako možemo shvatiti kao vjerovanje da Bog ne djeluje izvan granica Rima, te naglašavanje kontinuiteta tradicije od Sabora u Tridentu, uključivši i period do održavanja II. vatikanskog koncila, uz isključivanje elemenata crkvenosti ostalim tradicijama. Period između ta dva koncila obilježilo je i održavanje I. vatikanskog koncila, koji je samo potvrdio odluke donesene Tridentom.

Uz krivo poimanje možemo također povezati tri filozofska pravca usko povezana uz ambijent Katoličke crkve, dakle neposredno uz teologiju. S jedne strane, to je fideizam kao »nauk koji se pojavio krajem prošloga stoljeća u Parizu, prema kojem su pojmovi i članci vjere samo simboli do kojih se došlo već prije svake pojmovnosti i neovisno o historijskoj sigurnosti i teološkom razmišljanju. Spasenjski djelotvorno prema fideizmu jest jedino uvjerenje i predanje srca, a ne razumska i osigurana spoznaja vjere. Katolički smjer fideizma, koji malo drži do sposobnosti ljudskoga razuma i do pojmovne formulacije vjere, naziva se tradicionalizam.«²⁴ Nakon fideizma razvio se pozitivizam, čiji je temeljni nauk »skeptično ograničavanje ljudske (prije svega sigurne i »znanstvene«) spoznaje na područje neposrednoga iskustva i njegova tipiziranja, ali čije pravo lice leži na njegovoj upotrebljivosti (predvidivosti) za neposredno (osjetno) iskustvo.« Samo je po sebi razumljivo da je pozitivizam kao apsolutno isključiv sistem (za razliku od prirodnih znanosti u kojima

¹⁹ Usp. isto, 325.

²⁰ Isto, 325.

²¹ Usp. isto, 248.

²² PAVAO VI., *Ecclesiam suam*, br. 67, citirano prema T. MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, 199.

²³ T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, Zagreb, 1981., 374.

²⁴ K. RAHNER, H. VORGRIMLER, *Teološki rječnik*, 156.-157.

je to metoda znanosti kao takvih) nespojiv s kršćanstvom.²⁵ Naposljetku dolazimo do neoskolastike, koja je postajala sve utjecajnija kao crkvena dogma, oštro oponirajući bilo kakvim naznakama modernizma.

Zaključak

Možemo sumirati dosad pročitano te se složiti oko dviju stvari, tj. činjenica. Tradicija je podložna manipuliranju te apsolutiziranju samo jednoga vida tradicije: primjerice, konzervativističko poimanje ili ono koje djeluje mimo Crkve, što u današnjem vremenu možemo shvatiti jedino kao subkulturalno podijeljenje skupine istomišljenika u čemu možemo jednako tako uvidjeti opasnost te kontradiktornosti promatranja jedne tradicije nauštrb drugih tradicija, promatrajući ih jednoznačno ili povezane uz bilo kakve političke interese, što dovodi do uskoga shvaćanja tradicije Crkve kao nesretnoga braka izme-

đu manipulativne politike te krivo shvaćene Crkve. »Stoga, umjesto konstantne kritike i nezadovoljstva s kulturnim ostvarenjima u (post)modernom društvu, koja ne zadovoljavaju kršćanske ukuse i koja su se poprilično udaljila od dojučerašnje – tradicionalne i dominantne – matrice kulturnoga stanja i naslijeđa našega civilizacijskoga konteksta, daleko se čini primjerenijim i evanđeoskijim upitati se samokritički o propustima, nesnalaženjima i nedostacima u jučerašnjim i današnjim kršćanskim doprinosima u oblikovanju suvremene kulture.«²⁶ Ujedno je važan element polog vjere (Tradicijsa) koji se zasniva ne na podilaženju ni jednom od dva navedena naličja već na prenošenju žive Riječi u duhu Tradicije – s rukom prošlosti na ramenu, pogledom uprtim u budućnost i čvrstim temeljima na zemlji: »Na taj način ono što se dogodilo u prošlosti, nastavlja se u sadašnjem vremenu te postaje nova stvarnost koja je otvorena za budućnost.«²⁷

²⁵ Vidi više u: *Isto*, 436.-437.

²⁶ T. MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, 127.

²⁷ *Isto*, 97., više o tom u poglavlju 3.

PROMIŠLJANJA

Psovka kao grijeh protiv bogoštovlja

Ante Miljanić, IV. god. i Maurizio Rezo, IV. god.

Uvod

Psovka je uvrjedniva riječ, sintagma ili rečenica koja nije prihvaćena u načelima bontona te se smatra nepristojnom i neprikladnom. Hrvatska riječ *psovka* srodna je riječi *pas*, odnosno *psovati* je značilo *govoriti kome kao prema psu*.¹ Tijekom povijesti psovke su bile uglavnom u području svetogrđa ili zazivanja Božjega imena uzalud. Izvorno su psovke bile tabu riječi koje su se potom proširile i profanizirale. Danas su najčešće sinonimi za pojmove vezane uz spolne odnose i spolne organe. U razgovornom se jeziku psovke rabe za izražavanje ljutnje, iznenađenosti, bijesa, iznerviranosti, a katkad i zadovoljstva, sreće i veselja. No, više od svega, psovke se koriste za vrijeđanje i naglašavanje pojedinih dijelova iskaza.

Psovke se općenito dijele u dvije kategorije: pragmatične i katarzične. Pragmatična je psovka izrečena ciljano, s preciznom svrhom za uvrjedom, ponižavanjem, izazivanjem, privlačenjem pozornosti i pokazivanjem dominacije nad nekim, dok je katarzičnoj psovci svrha katarza, ne kao pročišćenje, nego jednostavno kao odušak – ekspresan izraz boli, ljutnje, frustracije ili jednostavno stresa, iznenađenja i nesnalaženja.

Uz pojam psovke treba spomenuti i bolest koja se veže uz navedeni pojam, a to je koprofalija. Koprofalija (grč. κόπρος = izmet, λαλία = blebetanje, od *lalein* = govoriti) je bolest koja izaziva nenamjerno i nekontrolirano psovanje.² Često se povezuje s Touretteovim sindromom, ali ona čini samo 15 % simptoma.

1. Psovka u »celofanu«

Prve zapise psovki u hrvatskom narodu imamo već u glagoljskim zapisima pisara, koji su zapisivali svoje komentare uz koju popratnu psovku. Stoga vidimo kako je psovka duboko ukorijenjena u hrvatskom narodu.

Danas se psovka udomaćila u hrvatski rječnik i već se podosta riječi piše i izgovara bez cenzure. Mnoge današnje psovke skup su slavenskih riječi koju su vezane većinom uz spolne odnose, životinje, spolne organe, pa do povrjede Boga, Božjega imena i svetaca. Zanimljivo je kolika je ljudska kreativnost u smišljanju psovki. Psovka se udomaćila u rječnik toliko da se nju shvaća kao humor. Misli se kako se vic ne može dobro ispričati ako se ne opsuje, da se ne možemo našaliti ako ne opsuje, da se ne ćemo uklopiti u društvo ako ne psujemo. Sadržaj psovke jako se relativizirao, a kako bi psovka postala kulturnija,

¹ Usp. N. OPAČIĆ, Psovka u celofanu, u: *Javni jezik kao poligon jezičnih eksperimenata*, Zagreb, 2013., 85.

² Usp. isto, 86.

rabe se skraćenice ili drugačiji nazivi, stoga spominjemo izraz psovke u »celofanu«.³

2. Psovka oslobađa od stresa?

Mnogi znanstvenici tvrde kako je psovka »ljekovita«, odnosno, psovka pomaže u suzbijanju bijesa, agresivnosti i trenutne psihičke nestabilnosti. No, određena istraživanja pokazuju upravo drugačije. Naime, psovka svjedoči o unutarnjem osjećaju nesigurnosti, straha i manje vrijednosti te razara živce. Očito je kako psovka ostavlja prazninu, nemir i nezadovoljstvo te stvara neku vrstu duhovne šizofrenije, koja prelazi u duševnu šizofreniju.

3. Biblija o psovcima

Kod sv. Pavla nalazimo niz situacija povišenoga adrenalina u kojima psovka munjevito leti preko usana: *Daleko od vas svaka gorčina, i srdžba, i gnjev, i vika, i hula sa svom opakošću* (Ef 4, 31), i: *Ali sada i vi odložite sve! Gnjev, srdžba, opakost, hula, prostota van iz vaših usta* (Kol 3, 8). Psalmist psovače naziva lakomcima (Ps 10, 3) i prezirnicima Jahvinim. Stari zavjet ne skriva imena »vrtnih« psovača i hulitelja, kao što je Sanherib (asirski kralj) ili Antioh Epifan (progonitelj Židova, mučitelj sedmorice braće Makabejaca i njihove majke). U Knjizi Levitskoga zakona (24, 10-16) čitamo o vrlo strogom pristupu psovanju Božjega imena. Psovač je pred Mojsijem kamentovan, jer je pogrdio Ime Božje. U rr. 15 i 16 najstroža je kazna: *Tko god opsuje Boga svojega neka snosi svoju krivnju; tko izgovori hulu na ime Jahvino neka se smakne – neka ga sva zajednica kamenjuje; bio stranac ili domorodac, ako pobuli ime Jahvino, mora mrijeti*. Psalmistu je zato stalo očuvati jezik od ružnih riječi. Prema vrlo slikovitom psalamskom govoru, možemo reći da se psovka dogodi kada zaspri straža na usnama.

³ Usp. isto, 85.-91.

4. Katekizam Katoličke crkve o psovcima

Katekizam Katoličke crkve psovku obrađuje u cjelini posvećenoj Božjim zapovijedima. Psovka je grijeh protiv Druge Božje zapovijedi: *Ne izusti ime Gospodina, Boga svojega uzalud*. (Izl 20, 7; Pnz 5, 11). Psovati znači protiv Boga – u nutrini ili izvanjski – izricati riječi mržnje, prijekora, izazova, govoriti o Bogu zlo, pokazivati manjak poštovanja prema njemu u svojim odlukama, zlorabiti ime Božje (Usp. KKC 2148). No, KKC ovdje ne misli samo na jednu riječ – ime Božje, već se zabrana proteže i na riječi *protiv Crkve Kristove, svetaca i svetih stvari* (KKC 2148). Takvu praksu »razbacivanja« svetim riječima naziva bogohuljenje (psovka je hula), a prema Zakoniku kanonskog prava (kan. 1369): *Tko u javnoj predstavi ili govoru, ili javno objavljenom spisu, ili drukčije služeći se sredstvima društvenog priopćivanja huli na Boga, ili teško vrijeđa čudoređe, ili govori uvrijeđe protiv vjere ili Crkve ili izaziva mržnju ili prezir, neka se kazni pravednom kaznom*. Iako psovka i hula doslovno nisu istoznačnice (hula = grijeh nezahvalnosti, oholost prema višoj vrijednosti ili Biću), sadržajno se vežu jedna uz drugu.

5. Grijeh protiv bogoštovlja

Između svih riječi u Objavi ima jedna, jedinstvena, a to je objava Božjega imena, koje Bog objavljuje onima što u njega vjeruju; On im se objavljuje u svojem osobnom otajstvu. Dar imena ide u red povjerenja i intimnosti. *Ime je Gospodnje sveto* i zato ga čovjek ne smije zlorabiti. Ne će ga uzimati u svoj govor, osim da ga hvali, blagoslivlja i slavi. Poštovanje Božjega imena izražava štovanje koje smo dužni iskazivati Božjemu otajstvu i sveukupnoj svetinji na koju podsjeća, a osjećaj svetoga dio je krjeposti bogoštovlja. Vjernik mora svjedočiti za ime Gospodnje ispovijedajući svoju vjeru bez popuštanja strahu. Druga Božja zapovijed

zabranjuje zlouporabu imena Božjega, odnosno, svako neprimjereno služenje imenom Božjim. Obećanja, u ime Božje dana drugima, zalažu Božju čast, vjernost, istinitost i ugled i zbog pravednosti treba ih održati. Biti nevjeran tim obećanjima znači zlorabiti ime Božje i, na neki način, učiniti Boga lažljivim. Psovati znači protiv Boga, u nutrini ili izvanjski, izricati riječi mržnje, prijekora, izazova, govoriti o Bogu zlo, pokazivati manjak poštovanja prema njemu u svojim odlukama te zlorabiti ime Božje. Bogohulno je također prizivati ime Božje da se prikriju zločinačka djela, da se primoraju narodi na ropstvo te da se nekoga muči ili pogubi. Zlouporaba Božjega imena za vršenje zločina uzrokuje odbacivanje religije.⁴

Zaključak

Prema svetom Jeronimu, *psovka je strašnija od bilo kojeg drugoga grijeha. Ona je bezbožni govor ustâ protiv Boga*. Oni crkveni oci, koji su psovače smatrali gorima od pasa i drugih životinja, vrlo su blizu hrvatskomu tragu u riječi *psovka* koja je bliska riječi *pas*. No, paradoks je u tom što pas ne psuje svojega gospodara, a čovjek psuje svojega Stvoritelja i Nebeskoga Oca. U hrvatskom jeziku psovka je definirana kao nepristojna riječ koja se nekomu upućuje u gnjevu, kojom se što izvrgava ruglu ili se upotrebljava kao poštapalica u neuglađenom govoru. Nažalost, psovka kod mnogih počinje u gnjevu, a onda se poput zaraze proširi i, kad se gnjev stiša, psovka postaje kao »fora« koja zabavlja sugovornike i bude nešto čemu će se neki i nasmijati.

⁴ Usp. Ž. R. PAVLIČIĆ, *Psovka – govor pakla*, Đakovo, 1997., 76.

O prijateljstvu

Boris Galac, V. god.

Prvo i osnovno što treba ustvrditi jest istinsko značenje pojma prijateljstvo. Pod pojmom prijateljstvo smatram mnogo više nego što to kolokvijalno znači (prijateljstvo jednako bratstvu, prijateljstvo jednako braku). Čak toliko daleko seže značenje prijateljstva da bih ga izjednačio s vjernikovim općenjem/ odnosom sa Stvoriteljem, a i povlašteni smo dionici milosti da nas je i sam Gospodin nazvao prijateljima (usp. Iv 15, 14) dajući nam pritom zaista uzvišeno mjesto i poziciju. Kada promatramo prijateljstvo iz perspektive današnjice, onda zasigurno možemo uvidjeti da je pojam prijateljstva toliko izgubio na težini, autentičnosti, te da se sve počinje nazivati prijateljstvom, od poznanstva jednog dana, od statusa kolege, do manipulativne zakrpe muško-ženskoga prijateljavanja.

Prijateljstvo kao ozbiljan odnos ima bitnu vezu s rodom, odnosno spolom. Zašto to navodim? Zato što nužno ima implikacije na erotičnost. Primjerice, moj odabrani prijatelj ujedno mi je kao i brat, pred njim mogu biti i gol, a da nema nikakve istospolne konotacije, vezane za homoseksualnost. Isto tako, vrlo važno za spomenuti jest to da svaki odnos, svaka relacija, svako prijateljstvo/bratstvo ima svoj progres i dinamizam s tendencijom izgradnje toga istog odnosa. Kada govorim o tom dinamizmu i progresu, u kontekstu primjerice muškoga prijateljstva, onda je nužno da to prijateljstvo ima svoj prirodni dinamizam s prirodnim limitom toga prijateljstva. O kakvom limitu ovdje govorimo? O granici koja ne može prekoračiti u istospolni eras i ono je sasvim objektivno prihvatljivo, jer istospoln odnos u vidu istinskoga prijateljstva može dosegnuti puninu u

bratstvu, ili sestrinstvu i ne može se dalje od toga, a da se ne zakorači u anomalnu relaciju. Kod heterogenoga odnosa (muško-ženskoga prijateljstva) taj odnos sadrži potencijal da ide i dalje od poznanstva, druženja, te dotiče ljubav i *philiae*, i *erosa*. I to je ona istinska punina prijateljstva heterogenoga para, bez da se izuzima dimenzija i *erosa*, i *philiae*.

Važno je ovdje istaknuti da ovo sve implicira i vjersku, ali i nužno razumsko-filozofsku prizmu poimanja jer ne mora se prvenstveno biti vjernikom da bismo shvatili istinski personalni odnos, bez da se upada u »prijateljski promiskuitet«. Pod prijateljskim promiskuitetom zapravo mislim na perfidno iskorištavanje pri čemu, primjerice jedan heterogeni muško-ženski 'prijateljski' par u čestim slučajevima sebe naziva 'ništa više od prijateljstva', ne znajući da su pritom sebe plastično limitirali i u prijevodu to ovako zvuči: »ne mislim ništa s njim/s njom, jer mi je on/ona samo prijatelj i ništa više«, što upravo ako se imalo, ali baš imalo promotri, ukazuje na iskorištavanje, premda muški spol u većini slučajeva to prihvaća s olako naivnim smiješkom povjerenja prema tzv. prijateljstvu. Ma kako god ova problematika zvučala suviše *teen*, ona zapravo to i nije, jer prijateljstvo, kako sam već i naveo, jest nešto više od čestoga kolokvijalnog shvaćanja, te smatram da kao teolozi premalo razvijamo promišljanje u tom sociološkom vidu.

Kao sljedeće promišljanje u tom kontekstu, vezano za muško-ženska prijateljstva današnjice, naveo bih problem estetskoga. Pod tim mislim da se danas često uzima pod zdravo za

gotovo da, primjerice, »njih dvoje jesu prijatelji samo zato što se fizički ne sviđaju jedno drugom, i prema tome se ne privlače«, i tu je razvidno i logično da se sve temelji na izgledu i da bi se stvorio navodno dublji odnos tek kada bi se zadovoljio taj presudni i najvažniji kriterij današnjega vizualnog društva. Dakle, može se reći da je danas pojam prijateljstva duboko aseksualan, težište se upravo prenijelo na pojam veze koja je maksimalno erotizirana, i naravno očita je neravnoteža u društvenoj svijesti po tom pitanju i posljedice su takve da se radi o jednom dualitetu između prijateljstva i veze. Primjerice, često se može čuti da se kaže »mi smo nešto više od prijateljstva«, što je po meni krivo jer se olako dolazi do zaključka da je prijateljstvo samo kao neka međufaza do onog *više*.

Sljedeća problematika modernoga koncepta odnosa jest dualitet između veze i prijateljstva. Danas je u svijesti mladih sasvim normalno imati »najbolju/najboljega« prijatelja ili prijateljicu pored svoje osobe s kojom smo u vezi. Tu se dakako postavlja pitanje koju nam ulogu onda ima djevojka ili dečko, odnosno osoba za koju smo se opredijelili, ako ne upravo tu, da su nam oni najbolji prijatelji s kojima dijelimo intimu, vrijeme i sl. Isto tako se postavlja pitanje što biva s našom 'najboljom ili najboljim' prijateljem kada stupimo s drugom osobom u vezu, a pritom znamo da se ne može jednako vrijeme podijeliti na dvije strane, barem u kasnijoj fazi odnosa. Naglasak, naravno, nije na strogo konzervativnom i rigidnom pristupu, u smislu da ne smijemo sklapati nova poznanstva uz našu djevojku/dečka. Naglasak je upravo na distinkciji pojmovna onoga kako nazivamo ono što imamo pored naše veze. Prijateljstvo sigurno nije.

Takvu infantilnu i nezrelu vrstu »prijateljstva«, koja je danas aktualna praksa, često znaju imati djevojke, i to s relativno feminiziranim muškarcima jer imaju adekvatnu ulo-

gu prijateljice, psihoterapeuta, dobro posluže kao rame za plakanje (za drugim dečkima) i može se reći da imaju ulogu čekaonice do prave veze. Česti izrazi takvoga »prijateljstva« znaju se isticati na društvenim mrežama, prikazani u vidu statusa s nužnom etiketom *prijatelj/uuu/friends forever/moj brat i prijatelj* i sličnim otrcanim i manipulativnim zakrpama, kako bi izjavili na sav glas da ništa nemaju s tom osobom i da su slobodne.

Dakle, po mom osobnom mišljenju, budući da su mladi većinski senzualno nastrojeni, imaju problema s vezivanjem i zrelosti kad je u pitanju osoba za koju su se opredijelili. Onako kako smatram da bi punina istinskoga prijateljstva trebala imati svoj razvojni put, nužno je koncipirana baš u pojmu prijateljstva. Što pod tim smatram? Upravo to da prijateljstvo ima svoj put i tijek od poznanstva, druženja, upoznavanja i na koncu prijateljstva koje je upućeno prema vezi i svoju puninu doseže u braku. Prijatelja ne možemo imati puno, jer prijateljstvo iziskuje njegu, vrijeme, ljubav. Podsjetio bih na jednu mudru izreku koja kaže da *svačiji prijatelj nije ničiji prijatelj*. U tom smislu, nisam imao namjeru da ovo sve poprimi neku patetičnu notu, nego zaista dati na promišljanje i također omogućiti slobodu mišljenja po kojoj se možemo složiti se s navedenim ili ne. Isto tako mislim da teologiji, u vidu akademske zajednice, nedostaje sociološke izobrazbe te kritičkoga prosuđivanja u pogledu istog.

Ono što ću zaključno navesti i naglasiti kroz vid muško-ženskoga prijateljstva jest upravo to da je ono moguće, ali pod vidom obostranoga sebedarivanja koje nadilazi ograničenja i koje, kako sam već i naveo, uključuje i *philia*, i *eros* kao vidove ljubavi koji njeguju i koji su upućeni na taj personalni odnos, a svoj vrhunac dosežu u braku. Relacija, koja je lišena svakog tabua i sablazni, odnosno biti na životnom putu s osobom suprotnog spola kao istinski prijatelj.

Duhovnost studenta teologije

Dejan Komjat, III. god.

Razdoblje studentskoga života jest po sebi jedinstveno. Vrijeme za koje nas većinom vežu lijepe uspomene, no ono je i više od toga. Rekli bismo da se tad čovjek izgrađuje, postaje intelektualni radnik, širih obzorja i dublje misli. Tako i student teologije, obuhvaćajući ovu intelektualnu stranu, ima još jednu koju mora razvijati, njegovati, rasti u njoj. To je duhovnost koja nije predodređena samo za studij teologije, ali bez nje, teologija ostaje bez životnog daha.

Pretpostavimo da je student teologije kršćanin, vjernik, te iz takvih svojih stavova želi produbljivati svoje znanje o Bogu, vjeri, Crkvi. Na to ga i teologija poziva: »Budite uvijek spremni na odgovor svakomu koji od vas zatraži obrazloženje nade koja je u vama« (1 Pt 3, 15). Dakle, važan nam je ovaj stav jer bez iskrene želje da se *zaljubim u teologiju*, odnosno u Krista u njoj, ne ću moći dati dovoljno truda, vremena – sebe, da bih primio njezino bogatstvo. S druge strane, želim se očuvati od teologije koja bi samo razumski govorila o Bogu. Njoj je potreban i taj dio, jer bi inače teologija zasnovana samo na vjeri bila odijeljena od čovjeka, nešto izvan, a ne unutar njega.

Zna se čuti govor o *teologiji na koljenima*. Da, upravo je to tema ovoga promišljanja – ta druga sastavnica studija teologije. Kako mogu razumjeti, prihvatiti kao osoban stav, a onda i drugima prenositi sadržaj teoloških disciplina koje se temelje na onostranom, transcendentnom? Mogu govoriti o tom, no jesam li sam uvjeren u istinitost činjenica koje potvrđujem?

Nitko nam ne garantira da će uz duhovni stav prema teologiji sve postati bjelodano i jasno. No, ako grubo možemo reći da je sam Bog objekt teologije, onda se prema tom objektu moram dostojno i odnositi. Kada pročitam, istražim koliko mi je dostupno, razgovaram s drugima o temama teologije, tada mi ostaje tišina kapelice, u kojoj predajem Bogu svoju čežnju za istinom. Anzelmo Canteburyski u svojem *Proslgionu* priznaje: »Nauči me da te tražim, pokaži se onomu koji te traži; jer ja te ne mogu ni tražiti, ako me ne poučiš, ni naći ako se ne pokažeš. Daj da te žudeći tražim, tražeći žudim« (*Proslgion* 1, 83).

Kada govorimo o ciljevima teologije, to je najprije potraga za istinom. No, to ne znači tek samo spoznati istu, nego i kročiti tim putem koji vodi do spasenja. Teolog koji ne bi bio vjernik i Kristov učenik, njegov govor bi bio neplodan i neutemeljen u istini. Nadnaravnu stvarnost ne možemo spoznati naravnim putem. Da bi razumom mogao promišljati, najprije moram vjerom slušati. Krjepost vjere zahtijeva čovjekovu poniznost, priznanje vlastite ograničenosti, pasivnoga primatelja Božje milosti. Isus Krist kaže: »Ištite i dat će vam se! Tražite i naći ćete! Kucajte i otvorit će vam se!« (Mt 7, 7) dok na drugom mjestu: »Ta ja ću vam dati usta i mudrost kojoj se ne će moći suprotstaviti niti oduprijeti nijedan vaš protivnik« (Lk 21, 16). Potrebno nam je, na neki način, iskustvo Boga.

Student teologije pozvan je i svjedočiti ono o čemu govori, on ima poziv kao i svaki kršćanin. No, i korak dalje, predstavlja Crkvu

Kristovu, njezin nauk, brani je od manjkavih prigovora i nastoji pridonositi napretku Crkve. U međureligijskom dijalogu treba znati predstaviti posebnost kršćanstva, biti kompetentan i dostojan takve zadaće. Premda se, ovo očekuje od već formiranoga teologa, sam student teologije na tom je putu i treba imati pred sobom ono što ga očekuje. Dobro je da je svjestan pozicije Crkve i kršćanstva kako u svijetu, tako i u svojoj okolini. Među studentima drugih studija upoznaje se s izazovom da opravda potrebu i korisnost studiranja teologije. Prvi i najveći učitelj mu je sam Isus Krist, a kroz sakramentalni i molitveni život

napreduje na izgradnji naravnih i nadnaravnih krjeposti.

I, za kraj ovoga promišljanja, možemo izdvojiti nekoliko misli. Od želje za proučavanjem teologije, marljivim radom i istraživanjem, student teologije ne smije zanemariti duhovni život i takav stav prema svojem studiju. Ono što govorim proizlazi ne samo iz pročitano, već i iz tišine molitve, iz promišljanja i svjesnoga življenja kršćanstva. Nisam pojedinac za sebe, već dio Crkve Kristove, u kojoj sam svojim zvanjem pozvan učiniti iskorak i prepoznati posebnost svojega studija.

Put ljubavi

Martina Peunić, IV. god.

Pojam *ljubav* shvaća se na razne načine. Zastupljen je i jasan u svim jezicima, a njime se bavi i znanost. Pastoralna psihologija i psihologija religioznosti ljubav stavlja u središte kao poveznicu neba i zemlje te kao poveznicu između čovjeka i čovjeka. Opća psihologija ljubav svodi na emocije dok ju filozofija, često svodi na razum. Neki su filozofi ljubav smatrali možda i nevažnom. Ali često su u svojim životima žedali za ljubavlju (Kierkegaard, Heidegger, Nietzsche i dr.). Uzrok su tomu osjećaji tjeskobe, nihilizma pa i borba za egzistenciju ispunjenu ljubavlju (ili bez nje). Filozofi su, kao što naziv kaže, ljubitelji mudrosti, ali su i ljubitelji bića... No, nisu ljubljeni. To je tema današnjice o kojoj pišu brojni portali.

Biti ljubljen i ljubiti pojmovi su s kojima su vrlo vješto raspolagali pisci i pjesnici. Ljubav, osobito neuzvrćena, nikoga ne ostavlja ravnodušnim. Žene ne žele biti samo lutke, a muškarci ne žele biti samo limeni vitezovi koji prebivaju u bajkama. Tako se to stoljećima u brojnim umjetničkim djelima vrtjelo u krug... I vrti se još... I vrtjet će se... U kršćanstvu, kada razmatramo o spasenju i Kristovoj žrtvi za nas, grješnike, rabimo izraz *ljubav nije ljubljena*. Valjalo bi tražiti korijen tomu. Može se pretpostaviti da je korijen u zemlji, u zemaljskom, u čovjeku... U zadnje vrijeme svjedoci smo brojnih samoubojstava. Mnoge osobe upravo te samoubilačke misli tjeraju u kut. Mladi ostavljaju usmene ili pisane oporuke u kojima navode: *Kažu da je smisao ljudskoga života ljubav, a ja nikada nisam bilalbio ljubljena ljubljen!*

Takvo što nas ne bi smjelo ostavljati pasivnima. U tom grmu leži zec. Pred tim moraju ši-

rom otvoriti oči psiholozi, teolozi, ljudi iz prosvjete, djelatnici socijalne skrbi i dr. Ljudska je psiha vrlo složena, kao što je složeno i srce, pa je potrebno zaći u jedan rudnik u kojemu se traži smisao za život. Brojne sile tame oblijeću svjetlo. Žele ga obuzeti, iako je to nemoguće (usp. Iv 1, 5). Tama nije supstancijalna. Put do Svjetla zasut je kamenjem, trnjem, lišćem, koprivama... Na taj put nitko ne bi trebao ići sam... Ali, napredak tehnologije, globalizacija, potrošnja u kojoj je čovjek potrošač samoga sebe (na kraju krajeva), tjeraju individuu na taj gorak put. Sve se više gubi čovjek, jer smisao je tamom vezan u rudniku. Još uvijek odlaze u rudnik žene i djeca... Teško je ljubiti ako nisi ljubljen i biti ljubljen kada te nema tko ljubiti (svuda je praznina, mrtvačnica). Teško je objasniti zašto oni koji ljube nisu ljubljeni pa se izgube u mračnoj šumi, u kojoj sve nevolje sjede. Stalno se vrtimo u vrtlogu pitanja, želja, spoznaja... Neki sretni planiraju vjenčanje, neki se tužni rastaju, a neki hodaju sami na raskrižju i ne znaju kako i kamo.

Prvi problem loš je spolni odgoj. No, to je druga tema... Drugi problem slaba je religioznost (u praksi). Treći problem ljudska je plitkost u umu i duši. Tako bih mogla nabrajati godinama. Osobno, podijelila bih ljubav na višu (nebesku) i nižu (ljudsku) iako je ljubav najdragocjenija kada nema podjela. U životnim sumracima ljudi teže za ljudskom ljubavlju. Tu se lako noge izmaknu kao na ledu. Često u traženju ljudske ljubavi zaboravimo da smo od Boga ljubljeni, da postoji pra-Bitak, Iskon ljubavi i ljubljenosti. Ljubav je fenomen s velikom svrhom. Potrebno je ljubiti, ljubiti i ljubiti jer postoji mjesto gdje slapovi ljubavi teku za sve ljude ljudskom ljubavlju neljubljene.

Neki pokušaji crkvenoga rada s rastavljenima, razvedenima i ponovno civilno vjenčanima

Tomislav Vojnić Mijatov, IV. god.

U ovom kratku radu pokušat ćemo prikazati na primjeru dviju biskupija (Kanada i Italija) modele rada s grupama rastavljenih, razvedenih i ponovno civilno vjenčanih osoba. Nakon toga govorit ćemo o dvama pokretima (»Retrouvaille« i »Šalom«) i znanstvenom istraživanju, koji također govore o navedenoj temi.

1. Biskupija Montreal

Ovaj model za polazište ima senzibiliziranje svih prezbitera. Okupili su se svećenici i razgovarali su o pastoralu braka i obitelji kao cjelini te o društvenim problemima u kojima obitelj živi. Željelo se postići sljedeće: razgovarati s prezbiterima, prihvatiti njihove poglede i želje glede pastora braka i obitelji, uspostaviti susrete u kojima bi se osjetilo crkveno milosrđe, učiniti ih osjetljivim za konkretne teškoće osoba pogođenih u svojim osjećajima, otkriti što bi Isus učinio i što Crkva treba učiniti, posebno prema apostolskoj pobudnici sv. Ivana Pavla II. *Familiaris consortio* (FC) kao i prema najnovijim poticajima Izvanredne sinode 2014. i one redovite 2015., gdje se o temi obitelji raspravljalo pune dvije godine. Kao rezultat spomenutih sinoda apostolska je pobudnica *Amoris laetitia* pape Franje. Treba se upitati koje je kršćansko poslanje rastavljenih i ponovno oženjenih te onih koji se nalaze u drugom bračno-obiteljskim teškoćama. Tu

je i pitanje prevencije: ima li crkvenih propusta, tj. crkvenoga djelovanja.

Rad sa svećenicima. U biskupiji su održana četiri susreta na kojima su prezbiteri iznosili svoje viđenje te problematike. Tražili su što Crkva treba učiniti, počevši od pitanja što bi Isus učinio. Svećenici, koji su pokazali poseban interes, tražili su prikladan rječnik, predlagali kako propovijedati, kako slaviti vjenčanja, kako raspravljati o svemu u različitim biblijskim, molitvenim skupinama. Pokrenute su inicijative za sve veću kompetenciju svećenika. Tako su uredi za obitelj i pastoralne djelatnike organizirali četiri studijska dana tijekom kojih su obrađivane teme: sakrament ženidbe, suvremena teologija, seksualnost i plodnost, crkveni govor i prirodne znanosti, priprava i slavlje ženidbe u Crkvi, kako prihvatiti i pratiti osobe razdvojene, rastavljene, razvedene i ponovno vjenčane i dr. Ovakav pristup omogućio je da se premosti jaz između teorije i prakse, objektivnoga i subjektivnoga viđenja stvarnosti.

Susreti po biskupijama. Biskupijski ured za obitelj odlučio je pohoditi sve župe kako bi se pojasnilo što su to »teški slučajevi« s obzirom na brak i obitelj. U župama su upriličene večeri za sve koje zanima, a pristup je bio sljedeći: sudionike prihvatiti u duhu razumijevanja, otvorenosti, diskretnosti i anonimnosti, htjeti

i usuditi se ponovno uspostaviti kontakt između osoba u teškoj obiteljskoj situaciji s njihovim roditeljima, prijateljima i Crkvom, odgovoriti na njihova očekivanja, pomoći da svoju situaciju osvijetle kako bi živjele u miru sa sobom i dr. Zatim su ostvarene večeri za one iz prethodnih skupina koji imaju potrebu nastaviti produblјivanje i pojašnjenje vlastite situacije. Cilj je da se nađu oni koji se nalaze u sličnim situacijama i da u skupinama podijele međusobno vlastita iskustva. Riječ Božja vrlo je važna. Teme, koje su ovdje važne, jesu: Isus u središtu moje kušnje, milosrđa, osamljenosti, seksualnosti, slobode; postoji li u trenutnoj situaciji prostor za radost?; koje mi poslanje Isus povjerava?; čemu služi molitva?; kako živjeti, djelovati po vlastitoj savjesti?; kako postaviti evanđelje u svaku situaciju: rastava, razvod, civilni brak ili život bez formalnosti?

Godišnje duhovne obnove. Organizirane su duhovne obnove za pogođene osobe koje traže svoj put. Teme su bile: kako živjeti kao apostoli nade?; naše poslanje u svjetlu Kristove muke i uskrsnuća; kršćansko življenje vlastite seksualnosti u svjetlu Božje riječi; kako, kao rastavljeni-razvedeni, živjeti puninu euharistije?

Tri susreta za roditelje, razvedene i ponovno oženjene, glede kršćanskoga odgoja djece. Ti susreti imali su za cilj odgovoriti na obvezu kršćanskoga odgoja vlastite djece.

Formacija djelatnika. Formirala se skupina laika posvećenih pastoralu teških slučajeva. Nazvali su se *Živa voda*. To su osobe koje žive takvu situaciju i koji žele pomagati. Njihova formacija ima za temelje Božju riječ i FC, pa su sudionici pozvani: otkriti Božji plan o brauku i obitelji (FC 11-12), poštovati sakrament ženidbe te bračno i roditeljsko poslanje (FC 13-16), ostvarivati to poslanje (FC 17-64), naviještati radosnu vijest obiteljima koje su u teškoj situaciji (FC 77-85) i dr. Kompetencije ove skupine jesu: vjerovati Kristu i Crkvi

glede sakramenta ženidbe, imati sposobnost prihvaćanja puta svake osobe, težiti ekvilibriju između ljudskoga i kršćanskoga, biti povezan s ovom zajednicom, stjecati kvalitete za vođenje grupe i dr. Ovakvim pristupom senzibiliziralo se prezbitere za cjelovit pastoral braka i obitelji i tako se došlo do spoznaje da mnoge obitelji imaju potrebu za evangelizacijom.

2. Biskupija Di Vicenza

Na početku se pozivamo na dokument iz 1997. godine pod naslovom *Za pastoral prihvaćanja rastavljenih i ponovno oženjenih*.

Situacija. Polazili su od činjenice da su razvedeni i ponovno oženjeni stvarnost koja prožima sve kategorije društva, kako vjernike tako i nevjernike, mlade brakove i one s više bračnoga »staža«. Svi se moraju zapitati jesu li pogriješili u pripravi na ženidbu, u odgoju, u radu s obiteljima? Jesu li članovi kršćanske zajednice doista svjedoci vjere?

Dokumenti Učiteljstva. Crkveno učiteljstvo zadnjih desetljeća nastoji uočiti tu situaciju i odgovoriti na brojne izazove koji su povezani s iregularnim situacijama brojnih brakova i obitelji. Dokumenti *Familiaris consortio* iz 1981., *Reconciliatio et penitentia* iz 1984., *Pismo biskupima* Kongregacije za nauk vjere iz 1994. godine, jedinstveni su u tvrdnji da razvedeni i ponovno civilno vjenčani ne mogu pristupiti sakramentima ispovijedi i pričesti. Takve osobe nisu izopćene ni isključene već pripadaju Crkvi (donedavni Kodeks tzv. *javnim grješnicima* uskraćivao je crkveni pogreb i blagoslov kuća).

Senzibiliziranje kršćanskih zajednica prema FC-u. Crkva mora činiti sve da se ova braća i sestre ne osjećaju izbačenima i odbačenima, već kao krštenici sudjeluju u životu Crkve. FC veli: »Valja ih poticati da slušaju Božju riječ, da prisustvuju misnoj Žrtvi, da

ustraju u molitvi, da pomažu djela ljubavi i pothvate zajednice za pravednost, da odgajaju djecu u kršćanskoj vjeri, duhom i djelima njeguju pokoru i da svednevice zazivaju Božju milost. Neka Crkva moli za njih, neka ih hrabri i prema njima se pokazuje kao milosrdna majka te ih tako podupire u vjeri i nadi.«

Senzibiliziranje pogođenih. Pogođene treba potaknuti da se potrude i dođu do što veće jasnoće o svojem stanju i stavovima Crkve te da se nitko ne prepusti pukim manipulacijama javnosti.

Pristupi. Dokument iznosi tri načina ponašanja koja bi se u crkvenom djelovanju morala otkriti i živjeti. (1) Ne suditi: olako se donose sudovi, bez dubljeg uviđanja u osobnu situaciju. Jedno su objektivni propisi koje crkvena zajednica ima, a drugo pojedinačni slučajevi onih koji su prošli ili prolaze sve teškoće i (ne) regularnosti. Neke činjenice vidi jedino Bog. (2) Ne isključiti: iz FC 84 slijedi da treba činiti sve da se pogođene osobe uključe u aktivnosti crkvene zajednice, jer pripadnost ne znači samo pohađanje mise. (3) Dijeliti njihove probleme: dokument traži da se slijedi Isus koji odlazi grješnicima, s njima razgovara. Kršćanska zajednica mora slušati, čuti.

Ciljevi pastorala rastavljenih, razvedenih i ponovno civilno vjenčanih

(1) *Činiti da se osjećaju Crkvom.* Dokumenti Crkve ističu da oni pripadaju Crkvi. Kako se ne bi osjećali isključenima, treba im biti blizu, otvoriti mogućnost sudjelovanja u kršćanskoj zajednici. (2) *Pomagati im da rastu kao par.* Činjenica da se u novim brakovima rađaju djeca, pa to situaciju čini nepovratnom s obzirom na prvi brak. Stoga im treba dati poticaje da rastu u bračno-obiteljskoj kvaliteti, vjernosti. (3) *Pomagati da žive vrijednosti službenja i solidarnosti.* Nove obitelji, nastale nakon razvoda i novoga vjenčanja, u dvostrukoj su

opasnosti: posrijedi je isključivanje iz Crkve te zatvaranje prema crkvenoj, ali i društvenoj zajednici. Treba ih stoga poticati na crkvenu, ali i društvenu zauzetost koja ima dimenzije solidarnosti. (4) *Razvijati u njima odgojnu vrijednost i s obzirom na vjeru.* Neki napuštaju vjerske prakse nakon sloma braka. Takvima treba pomagati da na temelju jedne pogriješke ne čine i dodatne. Lom bračnoga saveza ne opravdava neispunjavanje roditeljski dužnosti s obzirom na vjerski odgoj. (5) *Razvijati u njima vrijednote opraštanja i pomirenja.* Treba tražiti načine opraštanja i pomirenja, kako sa sobom tako i s drugim partnerom, barem s obzirom na djecu, uvažavajući njihova prava na što zdraviju komunikaciju s roditeljima.

Konkretni prijedlozi. Svaka župna zajednica treba godišnje dvije-tri nedjelje ponuditi za susrete svih pogođenih, da im se približe stavovi, jer znaju da ne mogu na ispovijed i pričest. Pozivati ih da sudjeluju na kateheza-ma za odrasle. U obitelji organizirati susrete molitve prilikom krštenja, prve pričesti ili potvrde, u kojima bi sudjelovali rodbina, susjedi, prijatelji. Pozvati takve parove da se priključe obiteljskoj grupi u župi. Uključiti ih u rad karitasa, animiranje na župi i dr.

3. Ponovno otkriti (*retrouvaille*)

Retrouvaille označuje ponovno otkrivanje sebe, partnera, bračne stvarnosti i odnosa, vlastite vjere. To je program koji je nastao u Kanadi 1977. god. kao izdanak pokreta *Marriage Encounter*, a proširio se 1982. god. po SAD-u. Polazišno pitanje ove jest sljedeće: tko je rekao da se ženidba u krizi ne bi mogla spasiti? Tko je rekao da se rastavljeni ne mogu opet naći zajedno? Aktualna kultura drži da je najbolje razići se kad se pojave teškoće, umor u komunikaciji u braku. Pokret *Marriage Encounter* izradio je program za one koji su u krizi ili su se već rastali.

Struktura programa. Naglasak je na komunikaciji među partnerima, a program koji se odvija vikendima tijekom tri mjeseca nazvali su *follow-up*. Komunikacija se odvija u tri susljedna stadija: svećenik i bračni par predstavljaju specifične vidike odnosa u braku; zatim pisani odgovor na niz pitanja koja postavlja par voditelja i to u obliku pisma partneru; na kraju bračni drugovi razmijene ta pisma razgovarajući potpuno privatno.

Sadržaji. Primarne su teme komunikacija, dijalog, brak, opraštanje. Postoje parovi animatori koji su sami prošli slične situacije i koji potvrđuju ne samo da se može izići iz krize i spasiti brak, već ga se može učiniti i bogatijim. Nitko ne može biti ravnodušan pred činjenicom da mu netko povjerava svoje padove. U drugom se koraku pozivaju da se hrabro i otvoreno suoče s boli u vlastitom braku. Od sudionika se traži da se prisjete učinjene pogriješke koja je povrijedila drugoga te da odgovore na pitanja: kažnjavam se na neki način zbog počinjene pogriješke?; mogu li si početi željeti dobro, toliko da si mogu oprostiti pogriješku?; ako da, što čini da ostvarim to oprostjenje? U proces se uključuje svećenik koji prikazuje ciklus ljubavi na kojem je temeljeno mnogo brakova. Točka u kojoj se počinje otkrivati vlastiti brak: odlučiti se za ljubav, znači odgovoriti drugoj osobi. Odlučiti ljubiti oslobađa od mišljenja da se sve temelji na osjećajima. Ljubav osposobljuje za kvalitetan odnos, a osjećaji su promjenjivi.

Tko može sudjelovati? Ne prima se svakoga tko želi, već postoje četiri uvjeta za kandidate. Traži se zauzetost obaju partnera i želja da im brak funkcionira. Ako je uključena i treća osoba, taj odnos mora prestati. Ako je u tijeku terapija kod psihologa, treba ga kontaktirati i on treba dati dopuštenje za ovo sudjelovanje, u smislu potvrde da je osoba u stanju podnijeti emocionalno stanje. Od sudionika

se traži otvorenost i spremnost da sudjeluju na 12 susreta.

4. Naša Gospa od Saveza

Udruženje je nastalo 1982. god., a statut je odobrio biskup Rennesa, mons. Jacques Jullien. Cilj je pomagati duhovno onima koji su kušnji da se rastave i koji žele naći ponovno jedinstvo u braku i obitelji; svjedočiti Božju vjernost živeći vjernost vlastitom supružniku te pozivati sve kršćane kako bi se cijelo Tijelo Kristovo pokrenulo da spasi ljubav.

O kakvoj je zajednici riječ? O zajednici koja poziva svoje članove da obnove kontakte u vlastitom društvu i župnom životu. Nije bratovština u kanonskom smislu. **Što predlaže?** Prihvatiti pojedinca kakav jest, na duhovnoj razini na kojoj jest. Predlaže i druge stvari: vrijeme molitve i posta, posebno petkom; regionalne susrete na kojima se promišlja o ženidbenoj duhovnosti i o vjeri općenito; petodnevna obnova tijekom ljeta, kad su i djeca s njima; njegovanje povezanosti čitanjem lista *Vatreni prsten*; od sudionika se traži da kažu DA svojem braku i to svake godine na godišnjicu i tijekom godišnje duhovne obnove (da bi održali poniznu nadu u obraćenje svojega supružnika; da čvrsto vjeruju u neraskidivo jedinstvo braka; da ustraju u ljubavi do kraja; da bi ostali vjerni partneru u nadi da će se naći i u Bogu).

5. Zamisao rada s rastavljenim i razvedenim prema projektu »Šalom«

O projektu Šalom. Projekt je nastao kao rezultat razgovora s rastavljenima, razvedenima i ponovno civilno vjenčanima, iz kojih je jasno da se mnogi od njih osjećaju isključenima iz Crkve, ne znaju gdje tražiti pomoć, doživljaj rastave dramatičan je, kako za roditelje tako i za djecu. Rezultati i spoznaje iz analize

situacije dotičnih od temeljnog su značenja i za određivanje sadržaja cijeloga pastoralnog projekta. Ti sadržaji nose u sebi poruku, koju se htjelo posredovati jednim sloganom *Šalom*, slogan izabran zbog Pavlovih riječi iz 1 Kor, u kontekstu govora o vrlo teškim bračnim odnosima između vjernika i nevjernika: »Na mir nas je pozvao Bog«. Tim pastoralnim projektom nastoji se ukazati na izazov za dijakoniju u Crkvi s obzirom na rastavljene, razvedene i civilno ponovno vjenčane. Riječ je o dimenziji *communio in vitae* unutar župne zajednice, o zajedništvu koje bi trebalo obuhvatiti i one koji u braku nisu uspjeli. Važna je dimenzija *communio in sacris*. U cijelom se pastoralnom projektu *Šalom* donose načela za kvalitetan pastoral s rastavljenima, razvedenima i ponovno civilno vjenčanima. Takav pastoral treba biti nadahnut evanđeljem, podvrgnut teološkoj refleksiji, konkretizirati crkvene smjernice, ali i opravdana očekivanja ljudi, poštivati i granice odgovornoga pastora.

Pastoral razgovora. Temeljna zamisao pastoralnog projekta *Šalom* jest vođenje pastoralnoga (dušobrižničkoga) razgovora s dotičnima te njihova integracija u život župnih zajednica. Glavno pitanje glasi: kako stvoriti preduvjete za pastoralni razgovor, kako doći do što cjelovitije formiranih djelatnika upravo za tu vrstu djelovanja. Pod dušobrižničkim razgovorom smatra se bratsko-sestrinsko slušanje i govorenje, koje ljudima treba pomoći da iziđu iz sebe. U razgovoru treba stvoriti atmosferu uzajamnosti, u kojoj se pokazuje interes za drugog čovjeka. Zatim se navode razlozi zbog kojih je potreban kvalitetan dušobrižnički razgovor, pa se spominje mogućnost propitkivanja (ne)valjanosti sklopljenoga braka, zatim mogućnost iskrenoga suočavanja s vlastitom prošlošću, mogućnost savjetovanja, upoznavanja vlastitoga položaja, pružanje osjećaja da se te osobe ozbiljno shvaća, da nisu isključene iz Crkve. Projekt donosi

načela vođenja razgovora. Za razgovor treba odvojiti dovoljno vremena da bi osoba iznijela svoju situaciju. Voditelj razgovora mora steći sposobnost aktivnoga slušanja. Dušobrižnik mora posjedovati unutarnji mir. Prema svemu rečenom, dušobrižnik mora biti u stanju dotičnomu posredovati osjećaj da je on sa svojim problemom za Crkvu važan i da će se razmisliti o svemu i poduzeti sve što mu može pomoći. Dušobrižnik mora biti svjestan da ima posla s ljudima koji su pretrpjeli ozljede, ali koji su ih i sami drugima zadali, mora računati sa svjesnim i nesvjesnim, pravim i krivim osjećajima krivnje i srama, kao i s dvojakim stavom sugovornika prema Crkvi: s jedne strane, ljutnja i bijes zbog različitih razloga, a s druge strane čežnja za potpunim sudjelovanjem u sakramentalnom životu Crkve. Osobe koje vode pastoral razgovora moraju biti informirane o temi rastave i formirane za vođenje toga teškog razgovora. Moraju znati domete vlastite kompetencije i u određenim situacijama uputiti ih na bračna savjetovišta, psihoterapeuta ili crkvenoga pravnika. U opisu projekta ukazuje se na neka pravila za vođenje razgovora, koja podupiru vlastito ponašanje u razgovoru i odražavaju vlastitu kulturu komunikacije. Zatim se donosi konkretan model za formiranje djelatnika za vođenje.

Integracija u župnu zajednicu. U pastoralnom projektu rastavljenih, razvedenih i ponovno civilno vjenčanih osoba ukazuje se na važnu ulogu crkvenih zajednica. Podsjeća se na zahtjeve iz apostolske pobudnice *Familiaris consortio*, u kojoj se potiče pastoralne djelatnike i cijelu zajednicu vjernika da učine sve kako se rastavljeni, razvedeni, ne bi osjećali odvojenima od Crkve; njima bi se, kao kršćenicima trebalo omogućiti da sudjeluju u njezinu životu, jer su na to i obvezni (FC 84). Pobudnica opominje vjernike da pokažu više solidarnosti s tim osobama, jer rastavljeni,

razvedeni i ponovno civilno vjenčani trebaju osjetiti kako im drugi vjernici nastoje pomoći, kako bi stekli osjećaj da su prihvaćeni i poštovani u svojim župnim zajednicama. Odgovornost kršćanskih zajednica u pastoralu s tim osobama jest da se dotičnima u župnoj zajednici pruži osjećaj da su na svim bogoslužjima i crkvenim događanjima jednako dobrodošli kao i svi drugi članovi vjerske zajednice. Župna zajednica treba biti strpljiva, prema dotičnima ispravno se ponašati. Tko se oslanja na riječ o nerazrješivosti, u opasnosti je da postane nemilosrdan a s druge strane onaj tko propagira milosrđe, bez objavljenih istina, u opasnosti je da se potkopa kršćansko značenje trajne partnerske ljubavi. Treba se stoga truditi uspostaviti ravnotežu istine i milosrđa. Prema pastoralnom projektu *Šalom* svi bi trebali pridonijeti tomu da u njihovim župnim zajednicama bude ozračje u kojoj

svi ljudi mogu naći dio doma i zavičaja. Nakon rastave mnogi odlaze u izolaciju misleći da nisu više dio crkvene zajednice. Stoga ih treba motivirati na razgovor sa svećenikom, pozivati ih na razna događanja, povjeriti im neki zadatak u zajednici. Ne treba izražavati sućut, jer ih to može degradirati. Treba poštivati njihovo pravo na ljudsko i kršćansko dostojanstvo.

Korištena literatura:

ARAČIĆ, Pero, *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji. Uzroci i posljedice. Kako dalje?*, Osijek, 2016.

FRANJO, *Amoris Laetitia. Posinodalna apostolska pobudnica biskupima.*, Zagreb, 2017.

IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu*, Zagreb, 2009.

Dekalog u odnosu na pet stupova islama

Anita Lučić, mag. theol., Zajednica prijatelja teologije

Uvod

Drugi vatikanski koncil, u deklaraciji o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama, *Nostra aetate*, navodi kako je zadaća kršćanske crkve promicati jedinstvo i ljubav među ljudima kao i ono što im je zajedničko. Živimo u vremenu koje nas zbog globalizacije i raznih medija sve više udaljava te nismo svjesni dodirnih točaka s drugim religijama. Jedna od tih religija jest islam koji se na prvi pogled čini nama dalekom religijom. Spomen islama izaziva u ljudima određenu dozu straha zbog ekstremista koji svoje postupke opravdavaju vjerom. Međutim, islam, kao monoteistička religija, ima zajedničke korijene s kršćanstvom i židovstvom. Kršćani i Židovi zajednički baštine Zakon dan Mojsiju, nama poznat kao Deset Božjih zapovijedi, tj. Dekalog, koji se spominje i u Kur'anu, ali ga islam ne preuzima kao svoju moralnu vertikalnu.

1. Zakon – poslušnost Bogu

Bog nikada ne opravdava ono što traži, ali vjernik treba prihvatiti zakon i ne tražiti njegov smisao. Gospodina ne treba pitati koji su uzroci nekih stvari, već se treba podložiti Božjoj volji jer on zahtijeva samo poslušnost. Poslušnost je čovjekovo konačno dobro. Bog sklapa Savez u poslušnosti te čovjek ispunjava Božju volju. Za razliku od Noina saveza, savez s Mojsijem, s izraelskim narodom osobni je odnos čovjeka s Bogom. Čovjek zaista

susreće Boga i spoznaje ga, a u zakonu ima sredstvo pomoću kojega stvara taj odnos.

Religiozni život, u drugim religijama, izvan židovstva i kršćanstva, nikada sam po sebi ne uključuje etiku. Pet stupova islama prema tome nije izlaganje moralnoga zakona nego više moralni zahvat. Stupovi nisu zakon koji obvezuje čovjekovo biće. U židovstvu je čovjek pozvan na osobni susret s Bogom, na savez s njim. Čovjek osjeća da ga zakon štiti te se on može izdignuti iznad svojega svijeta i biti spašen. Zakon treba zadržati svoju religioznu dimenziju i biti izraz osobne volje koja vlada. Upravo zbog toga Bog, prije davanja zakona, objavljuje samoga sebe te daje autoritet zakonu. Mojsije, kao središnji lik Knjige Izlaska, predstavnik je cjelokupnog izraelskoga naroda, koji je izabran i pozvan sklopiti osobni savez s Bogom.

2. Mojsije i Muhamed

Biblija i Kur'an različito prikazuju Mojsijevu figuru i slijede vlastite teološke interese. Kur'an ima 114 sura¹, a u 34 sure govori se o Musi (Mojsiju) te se njegovo ime spominje čak 136 puta. Prema Kur'anu Muhamed smatra Musu svojim pretečom i uzorom, a njegova je vjera Musina vjera. Kur'an nijednom drugom predislamskom proroku ne daje toliku važnost kao Musi. Biblijski i kuranski Mojsije ne poklapaju se u svim točkama. Biblija

¹ Sura je naziv za poglavlje Kur'ana.

prikazuje kako se od izraelskih plemena formirao jedan narod koji je Bog izabrao i sklopio savez s njima. Kur'an ne ističe dimenziju spasenjske privilegije izraelskoga naroda. On smatra izraelski narod narodom koji je preko Mojsija primio objavljeni Božji spis. Kur'an ne poznaje pojam zaključivanja saveza između Boga i izabranoga naroda. Spominje savez, ali pod vidom obveza Izraela da živi prema Božjim zapovijedima te ističe vjernost Izraela Bogu. Kuranski Mojsije nema nikakve svećeničke funkcije. Muhamed se, kao i Mojsije, smatra poslanikom konkretnomu narodu, arapskomu, kojemu je do tada bila uskraćena objava i objaviteljski spis. *Već smo Mi dali Musau Knjigu, i nemoj biti u sumnji od susreta s njima, i Mi smo ga učinili uputom Izraelićanima. Mi smo učinili od njih vođe koji upućuju po Našoj zapovijedi, nakon što su bili strpljivi. Oni su bili uvjereni u Naše znakove.* (Kur'an, sura 32, 23-24) Objavom Muhamedu arapski narod dobiva mjesto u povijesti spasenja. Kao i biblijski, i kuranski Mojsije ima poseban odnos povjerenja prema Bogu. Kur'an u svjetlu Mojsija donosi Muhamedovu vlastitu proročku povijest te on postaje prorokom, a njegov život vođen Božjom rukom.

3. Dekalog u Kur'anu

Kao što smo već naveli, Biblija i Kur'an imaju zajedničkih crta, a jedna je od njih i Dekalog, »Deset riječi« ili Deset zapovijedi. Dekalog je zbirka propisa koje nam Biblija donosi u dva izvještaja: jedan u Knjizi Izlaska (Izl 20, 1-17), a drugi u Ponovljenom zakoniku (5, 6-21). Zapovijedi se dijele na bogoštovne i etičke, odnosno kultne, te zapovijedi i zabrane. Većina zapovijedi formulirana je kao zabrana i počinje negacijom *ne*. Pozitivno su formulirane samo dvije zapovijedi: ona o poštivanju roditelja i ona o svetkovanju Dana Gospodnjega. Mojsije je primio dvije ploče. Na prvoy su bile ispisane tri zapovijedi, koje se

tiču čovjekova odnosa prema Bogu i to tako da druge dvije razrađuju prvu, temeljnu zapovijed: *Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva.* Druga ploča uređuje čovjekov odnos s bližnjima i sadrži sedam zapovijedi. Iz ovoga je vidljivo koliko je Bogu stalo do čovjekova odnosa prema drugome. Sve te zapovijedi uređuju čovjekov život, ali ga prije svega zaštićuju. U Kur'anu nalazimo sličnost Dekalogu, ali nigdje svih deset zapovijedi nije navedeno zajedno. Formulacija zapovijedi ponekad se razlikuje te nije preuzet starozavjetni redosljed, ali nalazimo i na osnaživanje pojedinih zapovijedi.

Ne postavljaj uz Allaha drugoga boga pa da ostaneš pokuđen, osramoćen. Tvoj Gospodar je odredio da robujete samo Njemu i da činite dobročinstvo roditeljima. Ako jedno od njih ili obje, dostignu kod tebe starost ne reci im ni: Uf! – ne odbijaj ih i govori s njima blagim govorom! Ne ubijajte svoju djecu bojeći se siromaštva! Mi hranimo njih i vas; zaista je njihovo ubijanje veliki grijeh. I ne približujte se bludu! Zaista je to sramno. I ružan put. Ne ubijajte nikoga, koga je Allah zabranio osim s pravom!² Ne približujte se imetku siročeta, osim na najljepši način, dok ne dostigne snagu. Izvršavajte ugovore! (Kur'an, sura 17, 22-35) U ovoj su suri obilno preuzete riječi Dekaloga, ali se zapovijed o suboti formalno dokida, i to ranije: *Subota je naredena onima koji su se zbog toga razilazili. I zaista će tvoj Gospodar suditi njima na Sudnjem danu o onome u čemu su se oni razilazili.* (Kur'an, sura 16, 124)

Je li Muhamed poznao uvod u Dekalog iz Izl 20 i Pnz 5: *Ja sam Jahve, Gospodin Bog tvoj?* Formulacija u Kur'anu u suri 2, 40 kao da je blizu tomu: *O sinovi, Israilovi! Sjetite se Moje blagodati koju sam vam podario! Ispunite zavjet koji ste mi dali, a i Ja ću Zavjet Svoj*

² Ovdje se misli na pravo koje se donosi po šerijatskoj presudi, a ima na umu krvnu osvetu.

koji sam vam dao ispuniti. Možemo se s razlogom pitati zašto Kur'an ne donosi Dekalog u nizu priča o Mojsiju? Razlog je taj što on drugačije iznosi Mojsijev autoritet nego što to čini Knjiga Izlaska. Mojsije se, kako smo već naveli, smatra pretečom Muhameda, ali za razliku od Mojsija, Muhamed ne donosi deset zapovijedi nego pet stupova koji postaju temelji islama.

4. Stupovi islama

Islam ima bogatu i raznoliku praksu te ide za tim da obuhvati čitav čovjekov život i sve njegove djelatnosti, ne zanemarujući nijednu. Govoreći tradicionalno, Šerijat³ se dijelio u dva dijela: *'ibadat* ili bogoštovni čini i *mu'amalat* ili vršenje tih čina. Dio koji se bavi *'ibadatom* je tzv. Srce Šerijata. Zakoni europskih zemalja zamijenili su mnogo toga što je bilo u Šerijatu, ali dio, koji se bavi bogoštovljenjem, ostao je temelj religije. To je *arkan al-din*, kako ih nazivaju muslimani, ili nama poznatiji naziv »stupovi vjere«. Kršćani slijede primjer Božjih zapovijedi. Svi praktični muslimani prihvaćaju i slijede ove stupove koji su srž vjeroispovijesti muslimana, a islam odvajaju od drugih religija. Izvršavanju ovih obveza potrebno je posvetiti cijeloga sebe, tj. um, tijelo, vrijeme, imetak i životnu snagu, a služe za dobro tijela i duha. Dok izvršavaju pet stupova, muslimani mogu iskusiti Boga kao prisutnoga, a istovremeno se sjedinjuju sa zajednicom vjernika diljem svijeta. Jedan je sljedbenik upitao Muhameda koje su obveze muslimana, a Muhamed mu je odgovorio: *shahadah* – očitovanje, priznavanje vjere; *salah*, *namaz* – molitva; *saw* – post; *zakat* – milodar; *hajj*, *hadž* – hodočašće.

1. Prvi stup naziva se priznavanje, očitovanje vjere. Muslimanom se naziva onoga koji

priznaje da nema drugoga boga osim Boga (*Allaha*) i da je Muhamed Božji poslanik. Ovo očitovanje vjere poznato je pod nazivom *shahadah*, što zapravo znači svjedočenje. Kao što se u Starom zavjetu koristi za Boga hebrejsko ime Jahve, tako je Allah arapsko ime za Boga. Potrebno je izgovoriti ovaj jednostavni proglas da bi se postalo muslimanom. Prvi dio je temeljni dio, kao i u prvoj Božjoj zapovijedi, jer se potvrđuje monoteizam i vjerovanje u Božju jedinstvenost. Ovaj stup uči da je pridruživanje bilo čega drugoga Bogu idolatrija te neoprostiv grijeh: *Allah neće oprostiti da Mu se neko drugi smatra ravnim, a oprostiće manje grijehove od toga, kome On hoće. A onaj ko drugog smatra Allahu ravnim čini, izmišljajući laž, grijeh veliki.* (Kur'an, sura 4, 48) U drugom se dijelu priznaje da Muhamed nije smo vjerovjesnik nego i Božji poslanik što je uzvišeniji poziv, a prije njega imali su ga i Musā (Mojsije) i Īsā (Isus). Prema vjerovanju muslimana, Muhamed je nositelj završne Božje objave. Oni prihvaćaju i sve do tada objavljene poruke, od Adema (Adama) i vjeruju da ih Muhamedova objava potvrđuje i upotpunjuje. Muhamed je svojim životom postao najvažniji uzor u islamu. Vjernik u svojem životu ulaže napor kako bi nasljedovao Muhamedov primjer te se ovdje izražava usmjerenost islama na praksu i djelovanje. Prema tome, islam, poput židovstva, ističe zakon, čak više nego kršćanstvo. Upravo se praktična usmjerenost vidi u ostala četiri stupa.

2. Drugi stup islama jest *namaz*, *salah* tj. molitva. Od svih obreda, dnevne su molitve najvažnije, a Poslanik ih je primio od Boga te poučio muslimane njihovoj praksi. Muhamed je ustanovio vrijeme molitve, iako to nije bilo propisano u Kur'anu. Obred je obveza svakog muslimana, muškarca i žene, od puberteta do smrti. U musliman-

³ Šerijat je vjerski zakon islama, ukupnost Allahovih zapovijedi.

skim zemljama *mujezin*⁴ poziva na molitvu, a poziv odzvanja s najvišeg vrha minareta. Opominje vjernike kako ne bi zaboravili na Boga usred posla. Prije molitve musliman mora izvršiti obredno pranje, a ovo čišćenje ima paralelu u ispovijedanju kod katolika. Pranje uključuje ritualno čišćenje šaka, lica, ruku, nogu i površine glave čistom vodom. U menstrualnom razdoblju žene su oslobođene molitve jer se smatraju nečistima. Nakon što obave pranje, oblače čistu odjeću te staju na čisto mjesto, okreću se prema Meki i obavljaju molitvu. Meka je sveti grad muslimana u kojem se nalazi Ka'ba, Božja kuća za koju se vjeruje da ju je sagradio Ibrahim (Abraham) i njegov sin Ismail (Išmael). Molitva se sastoji od učenja Kur'ana i veličanja Boga, a ima niz kretnji: stajanje, klečanje, klanjanje, dodirivanje tla čelom i sjedenje. Ove su kretnje izraz pokornosti i poniznosti prema Bogu, a obuhvaćaju svaki dio čovjekova bića. Svaki je vjernik u molitvi vlastiti svećenik koji stoji pred Bogom. Vrijednijim se smatra molitva s drugima, ukoliko je ona moguća jer se tada više ljudi ujedinjuje kao jedno tijelo i klanja se Bogu, a osoba, koja predvodi molitvu, naziva se *imam*. Svaki čin molitve započinje priznanjem vjere: *Allahu Akbar*, tj. Bog je najveći. Glavna tjedna molitva održava se petkom i uključuje propovijed. Srž je molitve prvo poglavlje Kur'ana koje se zove Urat al-Fatihah i ponavlja se, a glasi ovako: *Tebe, Allaha, Gospodara svjetova, hvalimo, Milostivog, Samilosnog, Vladara Dana sudnjeg, Tebi se klanjamo i od Tebe pomoć tražimo! Uputi nas na pravi put, na put onih kojim si milost Svoju darovao, a ne onih koji su protiv sebe srdžbu izazvali, niti onih koji su zalutali!* (Kur'an, sura 1, 1-7) U islamu postoje i druga dva načina moljenja: moli-

tva srca ili *tariqah*, i pojedinačni zazivi ili *du'a*, koje muslimani povremeno prakticiraju. Namaz završava davanjem mira koje se dvaput ponovi: *Mir nek je svima vama, milost i blagoslov Božji!*

3. Treći stup islama naziva se *zakat* (*zekat*), a dolazi od riječi *zky* što znači čišćenje. To je milodar ili desetina čije plaćanje obvezno je usklađeno sa Šerijatom, a ubire se na određene vrste vlasništva i raspodjeljuje na osam kategorija osoba. Razvitak ideje *zakata* može se pratiti uglavnom po Kur'anu. Islam naučava kako čovjek nije vlasnik stvari nego Bog jer je Bog ljudima povjerio imetak na čuvanje. *Zakat* nije klasičan milodar, nego obveza onih kojima je Bog povjerio imetak kako bi pomogli potrebitim članovima zajednice. *Zakat* se koristi za pomoć siromašnima, siročadi i udovicama, za otkup robova i dužnika te izgradnji džamija, vjerskih škola i bolnica.
4. Četvrti stup islama jest *saw*, odnosno post. To je obvezni obred koji se održava u mjesecu ramazanu, devetomu mjesecu islamskoga kalendara. Ovaj je mjesec bio mjesec objave Kur'ana. Post je obvezan za sve muškarce i žene od vremena zrelosti do starosti, ukoliko imaju fizičku snagu da to izdrže. Od posta su izuzeti bolesni, putnici⁵, žene u menstrualnom razdoblju i trudnoći ili pri porodu te oni koji su u preslabi zbog starosti. Ovaj stup podrazumijeva post od pića, hrane, pušenja, seksualnoga uživanja, ali isto tako i od zlih misli i djela. U suton se prekida post te se blaguje lagani obrok. Večernji se obrok često blaguje u krugu prijatelja ili ga uzima više obitelji zajedno, a služe se birana jela. Obitelji ustaju prije izlaska sunca kako bi pojeli prvi dnevni obrok koji će ih održati u snazi do zalaaska sunca. U mjesecu ramazanu intenziv-

⁴ Vjerski službenik.

⁵ Putnici, kad budu u mogućnosti, moraju nadoknaditi post.

no se moli, uči Kur'an i čine dobra djela, a velike se količine hrane priskrbljuju za siromašne. Tijekom posta oblači se smrtni pokrov i povlači se od ovozemaljskih stvari. Dvadeset i sedmog dana ramazana proslavlja se noć kada je Muhamed primio prvu Božju objavu, a mjesec ramazan završava jednim od dva najveća islamska blagdana, tzv. ramazanskim bajramom koji se slavi tri dana. Iako u islamu postoje i drugi dani u kojima se može postiti, jedino je ovaj post obavezan te muslimanu daje priliku da se usredotoči na vlastitu duhovnost.

5. Peti stup islama jest *hajj*, *hadž* odnosno hodočašće Ka'bi u Meki u vremenu nakon ramazana. Ka'ba je svetište koje je prvotno podigao Adem, a kasnije ga iznova podiže Ibrahim. Simbolizira islam koji je ponovo oživio i uspostavio ibrahimovski monoteizam. Svaki musliman, koji ima tjelesne i materijalne mogućnosti, treba jednom u životu hodočastiti u Meku. Izvršavanjem ove obveze musliman postaje u potpunosti hodočasnikom u Božjoj službi. Hodočasnik, muškarac ili žena, prije ulaska u sveti prostor Meke, mora odjenuti bijelu odjeću koja se zove *ihram*. Kada obuku tu odjeću hodočasnici ostavljaju svijet iza sebe i potpuno se posvećuju Bogu. U ovaj sveti prostor dopušteno je ući samo muslimanima, a ta se odjeća često kasnije koristi kao mrtvački pokrov. U svetištu, izvanjske razlike ne postoje jer su i bogataš i siromah jednako odjeveni. Obred se sastoji od kruženja oko Ka'be u smjeru suprotnom kazaljci na satu, a hodočasnik mora biti svjestan da se kreće suprotno vremenskom tijeku te se tako čisti od nečistoća koje je prikupio u protoku vremena. Osim kruženja, obred uključuje i žrtvovanje životinja kao simbol žrtvovane, očišćene duše, a hodočasnik se vraća u prvotno stanje (edensko) i Bog zaboravlja grijeha, ukoliko je hadž izvr-

šen iskreno i pobožno. Na jednom uglu Ka'be nalazi se crni kamen koji je simbol saveza ljudi i Boga, a svi hodočasnici ga nastoje dotaknuti kako bi se sjetili toga saveza. Broj hodočasnika ograničen je pa neki muslimani hodočašće obavljaju izvan propisanoga vremena. *Hadž* nije klasično hodočašće nego obveza koja se vrši samo jednom u životu, prema Šerijatu, i to ako su ispunjeni određeni uvjeti.

Umjesto zaključka

Kršćani svoj život ravnaju po Deset Božjih zapovijedi koje su svoje ispunjenje doživjele u Kristovu zakonu, odnosno Zapovijedima ljubavi. Kako smo vidjeli, islam ima svoj zakon, nama poznat i pod imenom Šerijat, koji propisuje pet stupova koje je Muhamed prenio i koji su obvezni za sve muslimane. Za razliku od kršćana, čiji Zakon obvezuje čovjekovo biće do njegove srži, stupovi islama zahtijevaju čovjekovu fizičku, pa i materijalnu spremnost, ali njihovo izvršavanje čovjeka dovodi do susreta s Bogom unutar njegova bića. Dekalog sadrži tri zapovijedi koje reguliraju odnos čovjeka i Boga, a prvi stup islama donosi ispovijest vjere u kojoj možemo vidjeti sav sadržaj prvih triju zapovijedi. Međutim, samo se prvi stup odnosi na pitanje vjere, dok se ostala četiri odnose na djela. Možemo reći kako drugi stup, na neki način, nadopunjuje prvi jer se odnosi na molitvu koja podrazumijeva priznavanje Boga. Stupovi se neposredno ne dotiču morala, ali pravila za izvršavanje pojedinih stupova itekako zahtijevaju moralni život vjernika. Mi, kršćani, pozvani smo svoju upućenost na druge živjeti povezani s Bogom i s ljudima, a zapovijedi nam najbolje reguliraju te odnose. Izvršavajući ovih pet obveza muslimani, kao i kršćani obdržavanjem Deset zapovijedi, nalaze Božje putokaze prema postizanju vječne nagrade poslije smrti. Upravo na tom tragu zaključujem riječima

II. vatikanskog koncila, koje nam donosi Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium: Naum spasenja obuhvaća i one koji priznaju Stvoritelja, među koje pripadaju u prvom redu muslimani; priznavajući da drže Abrahamovu vjeru, oni se s nama klanjaju Bogu jedinom i milosrdnomu, koji će suditi ljude na Sudnji dan.* (LG 16)

Korištena literatura

- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium, dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.
- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Nostra aetate, deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama* (18. XI. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.
- Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, J. KAŠTELAN, B. DUDA, J. TABAK, J. FUČAK (ur.), Zagreb, 2008.
- Kur'an Časni*, H. M. Pandža, DŽ. Čaušević (prev.), Zagreb, 1990.
- D. BARSOTTI, *Izlazak*, Zagreb, 2010.
- J. L. ESPOSITO, *Što bi svatko trebao znati o islamu?*, Zagreb, 2003.
- J. GNILKA, *Biblija i Kur'an*, Zagreb, 2007.
- M. HAMUDULLAH, *Uvod u Islam*, Zagreb, 1993.
- J. K. KUSCHEL, *Židovi, kršćani, muslimani. Podrijetlo i budućnost*, Sarajevo, 2011.
- B. LUJIĆ, *Vjera u Boga uvijek novih mogućnosti*, Zagreb, 2014.
- S. H. NASR, Sadržaj Šerijata: bogoštovni čini i njihovo vršenje, u: *Islam Objava i Predaja, Vjera, Klasično i moderno muslimansko mišljenje*, Sarajevo, 2006.
- A. POPOVIĆ, *Torah-Pentateuh-Petoknjžje. Uvod u knjige Petoknjžja i u pitanja nastanka Pentateuha*, Zagreb, 2012.
- N. SMAILAGIĆ, *Leksikon Islama*, Sarajevo, 1990.

INTERVJUI

Intervju s nagrađenim studentima

Priredila: Andrijana Lukadinović, IV. god.

Prigodom *Dies facultatis* dekan Fakulteta, prof. dr. sc. Ivica Raguž, na prijedlog povjerenstva za nagrađivanje i prihvaćanjem profesorskoga vijeća, nagrađuje studente s najboljim prosječkom ocjena za svaku godinu posebno. Nagrade su ove akademske godine dobili: za I. god. Matea Čelik, za II. god. Bruno Diklić, Antun Nikolić i Matej Vereš, za III. god. Slađana Bradarić i Domagoj Brkić, za IV. god. Ivana Munk i za V. god. Ivan Kunčević. Nagrađenim studentima postavili smo nekoliko pitanja, kako bismo ih bolje upoznali, kako bismo od njih dobili savjete za naše daljnje studiranje te kako bismo postigli što bolji uspjeh, ili možda krenuli njihovim stopama.

- (1) Možete li se ukratko predstaviti čitateljima *Teofila*?
- (2) Koliko ste zadovoljni ovim Fakultetom i načinom rada na njemu?
- (3) Što biste posebno izdvojili kao prednost studiranja ili neku drugu pozitivnu stvar na našem Fakultetu?
- (4) Što bi ste rekli o Fakultetu budućim studentima?

Matea Čelik

(1) Zovem se Matea Čelik i dolazim iz župe sv. Antuna Padovanskoga u Koprivnici. Osnovnu školu do sedmog razreda pohađala sam u Sisku, a zatim sam se s roditeljima i mlađim bratom preselila u Koprivnicu, kako bi moji roditelji posvojili tri sina obiteljskih prijatelja

koji su umrli. Nakon završetka Matematičke gimnazije »Fran Galović« u Koprivnici, upisala sam KBF u Đakovu.

(2) Poprilično sam zadovoljna Fakultetom i načinom rada. Osobno smatram da bi se kvaliteta studija mogla malo podići kada bi studenti (generalno) nešto više cijenili što im se sve nudi i što sve imaju, kada bi si dali malo više truda oko samoga studiranja, da se studij ne pretvara u puko »odrađivanje«.

(3) Kao prednost studiranja na našem Fakultetu smatram to što nam je sve na jednom mjestu, praktički u istom dvorištu. Fakultet, knjižnica, dom, menza... To je jedan od razloga zašto sam odabrala teologiju u Đakovu, a ne u Zagrebu. Ne mogu zamisliti sada da dnevno »gubim« nekoliko sati samo na put od doma do faksa, jer i ovako mi uvijek nedostaje vremena.

(4) Budućim teolozima poručila bih da teologija nije kao ostali fakulteti, na kojima studij nema previše veze s osobnim životom. Ako želimo biti pravi teolozi, trebamo biti i autentični kršćani, odgajati se, dopustiti Bogu da nas odgaja. Ne smijemo dopustiti da postoji raskorak između onoga što živimo i onoga što govorimo i što ćemo kao učitelji govoriti, kako ne bismo bili sablazan u svijetu.

Bruno Diklić

(1) Rodom sam iz Slavonskoga Broda, u Zagrebu sam završio Nadbiskupsku klasičnu gi-

mnaziju, a trenutno sam bogoslov i student treće godine na đakovačkom KBF-u.

(2) Svakako, ima onih dobrih i loših stvari. Tko doista želi studirati, napredovati i izgrađivati se – ima ovdje za to prilike!

(3) Istaknuo bih pojedine, izuzetne profesore čiji me primjer i svjedočanstvo života oduševilo, a znanje i iskustvo obogatilo.

(4) Potaknuo bih svakog koji studira teologiju da više cijeni naš studij i da već sada koristi mnoštvo mogućnosti koje nam stoje na raspolaganju. Izazovi koji nas danas sutra kao teologe čekaju, sve su veći i zahtjevniji. Hoćemo li znati i moći odgovoriti na sve njih?

Antun Nikolić

(1) Zovem se Antun Nikolić i rodom sam iz župe sv. Antuna Padovanskoga u Otoku. Dolazim iz mnogobrojne, tradicionalne katoličke obitelji. Osnovnu sam školu završio u Otoku, a opću gimnaziju u Vinkovcima. Nakon toga, 2015. god., ulazim u Bogoslovno sjemenište i upisujem se na KBF u Đakovu.

(2) Ovo je najbolji Fakultet koji sam dosad pohađao. I najgori. Uvijek može biti i bolje i gore, ali rekao bih da su profesori kompetentni, neki bolji, a neki lošiji predavači, ali svima je stalo do nas, studenata. Moj osobni problem jest taj što sam uvijek više naginjao matematici i fizici, a studij teologije zasniva se na potpuno drugačijem obliku znanja. Ipak, strast za upoznavanjem Boga daje strast i momu studiranju teologije.

(3) Prednost studiranja na našem Fakultetu zasigurno je njegova veličina. Studenti i profesori, ne samo da se međusobno svi poznaju, nego zbog niza okolnosti imaju brojne mogućnosti susretanja i izvan Fakulteta. To stu-

dentima omogućuje da vide kako profesori ono što predaju provode i u praksi.

(4) Imam savjet kao student treće godine. Prve dvije godine temelje se na filozofiji, povijesti i biblijskoj znanosti. Ono što biste možda očekivali od studija teologije, dobit ćete od treće godine, kada se počnete baviti moralnom, dogmatskom i fundamentalnom teologijom. Unatoč tomu, nemojte zanemarivati neke kolegije u prvim dvjema godinama, misleći da vam ne će biti potrebni. Mnoga znanja, koja tamo steknete, zaista vam ne će više trebati nakon što položite ispit, ali nikad ne možete znati koja će vam to znanja biti u pomoći u daljnjem studiju, a koja ne. Iskorištite svu širinu teološkoga studija.

Matej Vereš

(1) Rodom sam iz Osijeka, a nakon završene Opće gimnazije u rodnom mjestu, 2015. god., upisujem Katolički bogoslovnim fakultet. Trenutačno sam treća godina studija te sam na studentskoj Erasmus razmjeni u Freiburgu u Njemačkoj.

(2) Fakultetom kao takvim zadovoljan sam jer pruža široki spektar filozofsko-teološkoga znanja, ali i dobru podlogu iz latinskoga, grčkoga i hebrejskoga jezika. Osim toga, bogata ponuda kolokvija i različitih znanstvenih skupova pruža izvrsnu ponudu za nadogradnju i produblivanje teoloških znanja, također bogata je ponuda događanja duhovnoga karaktera (duhovnih obnova, vježbi). Ukoliko studentski sistem usporedim s onim u Freiburgu, gdje sam trenutačno na razmjeni, studij na Katoličkim bogoslovnim fakultetu u Đakovu bolje je koncipiran u prve dvije godine jer pruža dobru psihologijsku, filozofsku, jezičnu i egzegetsku bazu za nastavak studija teologije na III. godini.

(3) Posebice bih izdvojio dimenziju zajedništva, utemeljenu na dobroj povezanosti među studentima. Dakako, tu veliku ulogu igra i veličina Fakulteta. Prednost je i to što Fakultet ima modernu i dobro opremljenu knjižnicu. Također, korisna su i zanimljiva studijska putovanja koja pridonose širenju naših vidika i omogućuju nam da teorijska znanja povežemo s konkretnim mjestima. Osim studijskih putovanja, koja omogućuje iskustvo studiranja na širokoj mreži fakultetâ, s kojima naš Fakultet ima sklopljene ugovore, što može biti plodonosno iskustvo za naše kasnije obrazovanje ili zaposlenje.

(4) Svi oni koji žele upisati ovaj Fakultet i razmišljaju o tom, neka kao putokaze imaju ljubav prema Svevišnjemu i bližnjemu te težnju za istinom i za znanjem. Ovaj Fakultet pruža im izvrsnu priliku da spoje duhovnu i znanstvenu dimenziju i usvoje širok spektar različitih znanja, ali isto mogućnost nadogradnje i u okviru *Erasmus plus* programa i drugih programa razmjene.

Slađana Bradarić

(1) Zovem se Slađana Bradarić i dolazim iz župe sv. Ilije proroka iz Brodskoga Stupnika, nedaleko od Slavonskoga Broda. Trenutno sam četvrta godina studija, a nagrađeni mi je prosjek bio 4,9.

(2) Svakako, zadovoljna sam svime što nam ovaj Fakultet nudi i trudim se iskoristiti sve njegove prednosti, što je i bio razlog mojega uključivanja u novinarsku skupinu KBF TV-a. Posebice mi odgovara način predavanja i pristupačnost profesorâ nama, studentima, ako dođe do bilo kakvih poteškoća i to smatram jednom velikom prednošću.

(3) Smatram kako naš Fakultet doista ima mnogo prednosti, a posebice bih istaknula

važnost i vrijednost knjižnice. Kontinuirani rad u knjižnici naučio me jednoj disciplini i samoorganizaciji pri učenju. Jer, kad si jednom odredite prioritete i ustalite svoj način rada, učenje vam ne predstavlja toliki problem. U svojem radu vodim se načelom da *je organizacija već pola posla!* Dakako, zajedno s knjižnicom istaknula bih i vrijednost studentske kapelice koja je neizostavan dio naše teološke formacije.

(4) Jednostavno ću prethodno rečeno sumirati u sljedeće: znanstvenost, pristupačnost, ljubaznost, zalaganje profesorâ i osoblja, izvannastavne aktivnosti, uređen studentski dom i bogata knjižnična građa neki su od razloga zbog kojih bi budući studenti trebali upisati ovaj studij.

Domagoj Brkić

(1) Zovem se Domagoj Brkić i dolazim iz Nijemaca. KBF u Đakovu upisao sam akademske godine 2014./2015., kada ulazim i u Bogoslovno sjemenište. Sada sam IV. god. filozofsko-teološkoga studija.

(2) Držim da nam Fakultet daje dobro obrazovanje za ono što nas čeka. Klima na Fakultetu, kako između studenata međusobno tako i s profesorima, vrlo je dobra, i mislim da malenost naše zajednice može imati vrlo pozitivne učinke. Stvar, koju bi prema mom mišljenju trebalo mijenjati, jest bolja organizacija kolegija, napose da treba veću pozornost pridati biblijskim kolegijima kojih nema previše, ali su svojim opsegom sada preveliki.

(3) Kao što sam već naveo, malenost naše zajednice čini mi se nečim vrlo pozitivnim. Daje nam mogućnost boljega upoznavanja već sada, a to može biti dobar temelj za naš kasniji pastoralni rad.

(4) Naša teologija u Đakovu često među studentima slovi kao najozbiljniji teološki studij u Hrvatskoj. Mislim da nam je to najbolja promidžba. Teologiju se ne treba studirati usputno, nego ako nas doista zanima, a tada će nam kvaliteta studija biti vrlo važna. I naravno, važan je kontinuiran rad, prožet duhovnošću.

Ivana Munk

(1) Zovem se Ivana Munk. Imam 22 god. i dolazim iz Trnave, iz Župe Našašća svetoga Križa.

(2) Zadovoljna sam načinom rada, no imam osjećaj da bi neki profesori mogli malo više slijediti sustav Bologne. Da imamo koji kolokvij više, pa da se malo rasteretimo za vrijeme ispitnih rokova, bilo bi poželjno.

(3) Ono što me na našem Fakultetu oduševljava jest domaći ugođaj. Ljude na Fakultetu gledam kao malo veću obitelj. Profesori su jako susretljivi, nema nas puno i zbog toga na ovom Fakultetu nitko nije samo broj indeksa. Također, osim na našem intelektualnom napredovanju, radi se i na našem duhovnom rastu. Većina profesora svećenici su pa ukoliko imamo neke probleme i trebamo o njima razgovarati, ni jedan nas profesor ne će odbiti. Isto tako oduševljena sam i studentskim putovanjima, na kojima stvaramo uspomene za čitav život i posjećujemo mjesta koja mnogi od nas sami nikada ne bi posjetili.

(4) Ovaj Fakultet mjesto je na kojemu ćete puno toga naučiti i iskusiti. Koliko mu dopustite, približit će vam Boga i tako će vam On postati malo manji misterij nego što je bio do sada. Ovdje možete sklopiti prijateljstva koja će trajati čitav život. Tijekom pet godina studija sazrijevat ćete u zrelu odraslu osobu, uz pomoć prekrasnih ljudi kojima ćete biti okruženi.

Ivan Kunčević

(1) Zovem se Ivan Kunčević i potječem iz Župe sv. Martina biskupa u Privlaci. Drugo sam od petero djece iz obitelji Boška i Ane, obitelji koju jako volim i njome se ponosim. Osnovnu sam školu završio u Privlaci, nakon čega sam pohađao Opću gimnaziju u Vinkovcima. Osetivši Božji poziv u trećem razredu osnovne škole, moj je život dobio smjerokaz na kojemu mi je Bog bio orijentir i korektiv. U fazi adolescencije nipošto se nisam htio odreći vjerskoga opredjeljenja i stavova koje sam uz pomoć roditelja i prijatelja izgradio. Utvrđujući se u pozivu i rastući u vjeri, ujesen sam 2012. god. donio konačnu odluku da želim stupiti u Bogoslovno sjemenište i započeti svećeničku formaciju. Iako sam završio Fakultet, formacija i dalje traje. Od 24. studenog 2017. god. sam na đakonskom praktikumu u Župi sv. Petra i Pavla apostola u Osijeku.

(2) Zahvalan sam Bogu i svojim roditeljima koji su mi omogućili studiranje. Hvala i profesorima te svim ljudima koji su me pratili na putu poniranja u tajne i istine o Bogu i čovjeku. Žao mi je što zbog rada na drugim područjima nisam uspio dublje »zaroniti«, ali ipak sam vidio ljepotu Božjega plavetnila u koje se rado vraćam kod molitve i koje nastojim svjedočiti ljudima koje susrećem.

(3) Prednostima našega Fakulteta smatram gotovo obiteljsko ozračje u kojemu se može rasti u vjeri i mudrosti, ukoliko pristupamo otvorenim srcem, snažnom voljom i ispravnim namjerama, bez predrasuda. Nadalje, susretljivost, korektnost i plemenitost profesora. Na našem Fakultetu susreo sam dva profesora koji su govorili o Bogu sa suzom u oku i tako eksplicitno naznačili da govore ono što misle i vjeruju. Imamo jako bogatu knjižnicu i mnoštvo izvora iz kojih možemo učiti, te

knjižničare koji su nam uvijek na usluzi. Imamo najtransparentnije poslovanje na Sveučilištu i preciznu administraciju, a drage gospođe iz referade vrlo nam rado izlaze ususret. Imamo portira i čistačice koji su također učitelji vedrine i ljubavi iako ne predaju u predavaonici. Malo se koji Fakultet može pohvaliti takvom čistoćom prostora. I na kraju: imamo jedni druge i Boga koji među nama želi biti prisutan i koji želi da ga prepoznamo, umjesto da se bavimo trivijalnim i površnim stvarima.

(4) Ukoliko iskrenim srcem i snažnom voljom tražite Boga, ili ste ga uistinu osobno upoznali, ukoliko želite biti životom i riječju pravi vjernici, koje će svoje iskustvo Božje dobrote davati drugima, dobro došli! Unatoč smanjenoj potražnji na burzi rada, za vas će biti posla jer *Bog u svemu na dobro surađuje s onima koji ga ljube* (Rim 8, 28), jer: *žetva je velika, a radnika malo* (Lk 10, 2).

Željko Filajdić

Osim nagrade za najbolji prosjek, Fakultet nagrađuje i najbolji diplomski rad. Tako je nagradu dobio Željko Filajdić, kojega smo zamolili da nam ukratko opiše svoj rad te udijeli koji savjet za studente koje čeka pisanje istog.

(1) Možete li se ukratko predstaviti čitateljima *Teofila*?

(2) Koja je bila tema Vašega diplomskog rada? Možete li reći nešto ukratko o njemu?

(3) Što savjetujete ostalim studentima za pisanje diplomskog rada?

(1) Zovem se Željko Filajdić, dolazim iz Župe sv. Grgura Velikog, pape (Kaniža). Diplomirao sam 25. travnja 2017. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu.

(2) Naslov je mojega diplomskog rada: »Analiza i teološki pogled na pojam *vita activa* kod

Hannahe Arendt«. Kao što se može vidjeti iz samoga naslova, u radu smo se bavili jednim važnim pojmom njemačko-američke filozofkinje H. Arendt. Tim se pojmom autorica bavi u svojoj knjizi *Vita activa* (engleski original objavljen je pod naslovom *The Human Condition*). U radu smo pokušali predstaviti sve osnovne elemente njezina složenog promišljanja o ljudskim djelatnostima i uvjetima koji su, može se reći, skupljeni pod zajedničkim nazivnikom *vita activa* ili se na njega izravno odnose. Osim toga, a što je možda najvažnije (svakako je bilo najizazovnije, ali i najzanimljivije za istraživanje i pisanje!), pokušali smo neka promišljanja naše autorice osvijetliti kršćanskom mišlju, ponuditi kritiku i/ili pronaći zajednička mjesta i polazišta. Tema je iznimno široka, bogata i složena, samim time lako se izgubiti u njoj, ali mislim da se to, zahvaljujući usmjeravanju i mnoštvu korisnih savjeta mogega mentora, prof. dr. sc. Ivice Raguža, nije dogodilo.

(3) Izdvojio bih troje. Poučen iskustvom »kašnjenja« s dovršenjem rada, savjetujem svima suprotno: da pronađu to još malo snage na kraju cijele priče, kada je to sigurno teško, i dovrše to što prije. Vjerujem da je onda osjećaj još bolji ili barem potpuniji. Drugo, potrebno je dosta surađivati sa svojim mentorom. Smisao takvoga koncepta pisanja jest da to bude vaš, studentski rad, ali izrađen pod vodstvom mentora. Zato je važno dati se voditi, oslušivati savjete i usmjeravanja, naravno, sve to u pozitivnom značenju te riječi, tako da uvijek ostane i onaj vid napetosti, različitih mišljenja i problematiziranja. I treće, što ne treba dodatno objašnjavati, tim više što su neke riječi bliske studentskomu životu: »Ako Gospodin kuće ne gradi, uzalud se muče graditelji. Ako Gospodin grada ne čuva, uzalud stražar bdi. **Uzalud vam je ustati prije zore i dugo u noć sjediti**, vi što jedete kruh muke: miljenicima svojim u snu on daje.« (Ps 127, 1-2)

Intervju sa studentima s *Erasmus plus* programa

Priredila: Martina Peunić, IV. god.

Ivana Žavcar i Matej Vereš studenti su III. god. našega Fakulteta. Oboje su odlučili peti semestar provesti na razmjeni studenata u sklopu *Erasmus plus* programa Europske uni- je. Ivana je na razmjeni u Leuvenu (Belgija), a Matej u Freiburgu (Njemačka). Zamolili smo ih da za ovaj broj *Teofila* s nama podijele svoje iskustvo te da odgovore na nekoliko pitanja.

- (1) Što Vas je potaknulo na korištenje *Erasmus plus* programa?
- (2) Kakva su Vaša iskustva studiranja u ino- zemstvu?
- (3) Što Vas je posebno dojmilo ondje i što bi- smo mogli primijeniti kod nas?
- (4) Zašto biste drugima preporučili sudjelo- vanje u *Erasmus plus* programu?

Ivana Žavcar

(1) *Erasmus* razmjena isprva mi se činila kao nemoguća misija i nisam previše razmišljala o toj mogućnosti. Tijekom studiranja čula sam mnoga pozitivna iskustva prijašnjih *Erasmus* studenata i to me je potaknulo na razmišlja- nje. Tijekom nekoliko mjeseci razmišljala sam o toj mogućnosti, istraživala mjesta gdje bih mogla otići na razmjenu, ispitivala prijaš- nje studente i, jednostavno, želja je u meni rasla dok se nisam konačno odlučila. Odluku sam donijela prošlog proljeća i onda sam kre- nula korak po korak prema ostvarenju toga

cilja. Prvi odabir bilo je Katoličko sveučilište u Leuvenu te sam svoju želju i ostvarila upra- vo ondje. Također jedan od razloga jest i moje neprestano traženje novih izazova u životu, izazova koje treba prihvatiti i prijeći.

(2) Zasad posjedujem samo iskustvo studi- ranja, dok ću ispitno razdoblje iskusiti vrlo brzo. Nastava se odvija uvijek po dva puna sata u komadu, što mi je bilo dosta čudno ispočetka. Također nastava se odvija od 9 do 20 h, ali nikada student nema više od 6 punih sati nastave dnevno. Sve predavaonice odlično su opremljene, kao i knjižnica koja je stvarno odlično mjesto i za učenje, ali i za iščitavanje bogate knjižnične građe. Profesori su uvijek korektni, pažljivi i ljubazni, te je kontakt s njima uvijek moguć.

Sam grad Leuven ima oko 90.000 stanovni- ka, od čega je 50.000 samo studenata, tako da se stvarno može reći da je studentski grad. Sve je prilagođeno studentima, od brojnosti studentskih domova, menzi i knjižnica do odličnih popusta na ulaznice u muzeje, kina, sportske dvorane, bazene, kao i organizira- nje odličnih i jeftinih studentskih putovanja u gradove na području i izvan Belgije. Jako puno događanja organizira se kako za doma- će, tako i za strane studente. Smještena sam u studentskom domu koji je pod upravom sveučilišne župe te sam iskusila kako djeluju i funkcioniraju male župne zajednice u Belgi- ji. Osim samog studiranja, stekla sam bogato iskustvo u vidu upoznavanja nove kulture,

gastronomije i ljudi. Također, studiranjem i življenjem u inozemstvu razvijaju se komunikativne vještine na stranom jeziku, što je svakako korisno za budući obrazovni razvitak.

(3) Ono što me posebno oduševljavalo tijekom studiranja u Leuvenu jest organiziranost. Organiziranost u svakom pogledu, od same lakoće rješavanja »papirologije« do svakodnevnoga obavještavanja studenata o svim događajima, promjenama, otkazivanjima nastave i sl. Svaki student ima svoje korisničko ime i lozinku kojom ulazi na tzv. platformu »Toledo«. Ondje su dostupni svi rasporedi, prezentacije, popisi literature i sl. Mislim da je to jako korisno kako bi nastava bolje funkcionirala i kako bi studenti uvijek bili obaviješteni o svemu. Također, za sva organiziranja na Fakultetu (seminari, sjednice, znanstveni kolokviji i sl.) potrebna je registracija i sve funkcionira odlično. Radno vrijeme knjižnice svakim je danom do 22 sata, što je meni dosta odgovaralo. Također, knjižnica je otvorena subotom dopodne. Studenti su ovdje oduševljeni mogućnošću skeniranja svih knjižničnih sadržaja, što uvelike olakšava studiranje. Bilo bi lijepo da neke stvari fakulteti uče jedni od drugih.

(4) Preporučila bih sudjelovanje na *Erasmus* programu onim studentima koji su dovoljno hrabri isprobati nešto novo. To nije samo studiranje, to je i nova kultura, novi ljudi, novi jezik, sve je drugačije i treba vremena i snage uklopiti se u taj sustav. Sustav studiranja nije svugdje jednak, ali, ako si dovoljno uporan i vješt, možeš se prilagoditi novim uvjetima i načinu studiranja. Naravno, nije uvijek sve krasno i bajno, ali kada shvatiš kolika bogatstva si primio ovim iskustvom, sve ostalo postane lakše. Mislim da je *Erasmus* iskustvo svakako poželjno za sve koji žele malo pobjeći od uobičajene svakodnevnice i iskusiti nešto što će pamtni cijeli život.

Matej Vereš

(1) Moja velika želja je bila dobiti iskustvo obrazovanja i života u drugoj državi, na stranom jeziku. Smatrao sam kako će mi boravak u inozemstvu pomoći da podijelim sve blagodati zajedništva Europske unije i *Erasmus plus* programa. Osim toga, nadao sam da će boravak na Albert-Ludwigs-Universität u Freiburgu pridonijeti izgradnji mojih komunikacijskih i organizacijskih vještina, poboljšavanju pisanja, razumijevanja i govorenja njemačkoga jezika, osobnoj samoizgradnji u vidu života u inozemstvu, boljem poznavanju njemačke kulture i običaja te sklapanju novih poznanstava i prijateljstava. Posebice sam htio dodatno produbiti teološko znanje u području filozofije, crkvenoga prava i moralne teologije te praktičnim vještinama povezanim s navedenim područjima.

(2) Prije svega studiranje u inozemstvu zahtijeva poznavanje stranoga jezika, kako bi se donekle moglo pratiti predavanja, naravno tijekom semestra potrebno je poboljšati znanje njemačkoga jezika samostalno ili pomoću tečaja uz redovna predavanja. Nažalost, u Freiburgu ne postoji mogućnost praćenja predavanja i polaganja ispita na engleskom jeziku. Također, znanje njemačkoga potrebno je i za rješavanje papirologije vezane uz upis na Fakultet i smještaj u Freiburgu. Osim toga, moguće su poteškoće s usklađenosti kolegija zbog toga jer je čitav teološki studij drugačije koncipiran negoli u Hrvatskoj. Ne postoje klasični kolegiji, nego moduli koje predaje više profesora i u kojima se obrađuje jedna teološka tema ili problem sa stajališta različitih teoloških ili filozofskih disciplina. Zbog toga sam trebao upisati samo neke dijelove modula koji su kompatibilni s kolegijima u Đakovu i svakom sam profesoru morao objasniti tu razliku i razloge zašto mi ne treba

cijeli modul. Međutim, pomoć i susretljivost kolega u Freiburgu olakšali su mi rješavanje tih problema. Također, postoji čitava dobro organizirana grupa studenta teologije koja može pomoći u rješavanja različitih problema. Ono čime sam posebno zadovoljan visoka je kvaliteta studentskoga života i bogata te raznolika ponuda studentskih događanja, što uz ljepotu grada Freiburga i Schwarzwalda tvori izvrsnu kombinaciju.

(3) Glede kvalitete predavanja i ponude znanstvenih događanja u Đakovu i Freiburgu, na sličnoj su razini. Međutim, posebno me doima naglasak na znanost o karitasu i praktične vještine povezane sa socijalnim naukom

Crkve, otvorenost promjenama te suradnja s društvenom zajednicom. Osim toga, sviđa mi se dobro organizirana zajednica studenata teologije koja se bori za studentska prava i organizirana različita događanja te mislim da bi bilo lijepo da takav oblik udruge/organizacije postoji na i našem Fakultetu.

(4) Boravak na Teološkom fakultetu u Freiburgu produbio mi je predodžbe i saznanja, proširio vidike i horizonte te pridonio mojoj studentsko-znanstvenoj izgradnji. Otvorio mi je mogućnost upoznavanja Njemačke, ali i susjednih zemalja. Istodobno sam upoznao mnogo ljudi različitih nacija, religija i profila te sam se s nekima od njih sprijateljiio.

Adventske aktivnosti studenata

Priredile: izv. prof. dr. sc. Suzana Vuletić; Klara Kokić, III. god. i Mateja Perić, III. god.

Kao i dosadašnjih godina, članovi karitativno-humanitarne skupine studenata Katoličkog bogoslovnoga fakulteta u Đakovu, tijekom došašća nastojali su iskazati svoju solidarnost prema ranjivim skupinama našega društva.

Karitativno-humanitarna skupina tijekom adventa izrađivala je različite rukotvorine: adventske vijence, ukrase za jelku, gipsane anđele, magnetiće, prigodne čestitke, zlatovezne motive, ukrasne kutijice te ostale dekoracije i poklone za Božić.

Prikupljenim donacijama navedenih rukotvorina omogućena je provedba humanitarnih inicijativa namijenjenih za potrebe organizacija, ustanova i zajednica koje brinu o odraslima i djeci s posebnim potrebama, djeci bez roditeljske skrbi, bolesnicima i socijalno ugroženima.

Ove godine prikupljenim smo donacijama uspjeli ostvariti inicijative: uplate godišnjih mjesečnih priloga UNICEF-ovih čuvara djetinjstva; uplata godišnje donacije za »Marijine obroke«, pomoć u materijalnom prilogu udruzi za pomoć osobama s invaliditetom

»Duga« iz Semeljaca te pomoć studentima KBF-a u realizaciji studijskoga putovanja.

Studenti su u predbožićnom razdoblju posjetili djecu pedijatrijskoga odjela KBC-a u Osijeku te poklonili dva seta od pedesetak knjiga prikladne pedagoške, duhovne, molitvene i psihologijske konotacije. Osim toga, u posjetu Domu za starije osobe i stacionaru u Đakovu, zajedno se sa zborom bogoslova i zborom »Ruah« održao prigodni program i u druženju sa štíćenicima, podijelilo dvjestotinjak božićnih čestitki *anđeoskih poruka*.

Sve su se ove aktivnosti uspjele provesti zahvaljujući velikodušnim donacijama Karitativnoga fonda knjižare »U pravi trenutak«, Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Đakovu i Studentskoga zbora iz Osijeka.

Želja nam je onima, potrebitima empatijske potpore, pokazati da u svojoj usamljenosti, patnji i boli, nisu sami te da postoje ljudi koji misle na njih, a kod studenata izgrađivati dimenziju solidarnosti, milosrđa i naklonosti prema osjetljivima te ih ohrabriti da svojim primjerom budu poticaj ljudima oko sebe.

NAŠA OSTVARENJA

ASOCIJACIJA

Bijeli stupovi
posred velike površine...
Uz njih male voćke vezane...

Bjelina u redovima
budi sliku...
sliku bijelih križeva.

Procvast će u Milosrđu
oni koji braniše
dom svoj!

NAĆI ĆEMO SE OPET

Prolazi sreća
i tuga prolazi.

Prolazi bogatstvo
i siromaštvo.

Odlaze i robovi,
i plemići.

Neki u mukama,
neki u miru.

Odlazi materija,
duh ostaje.

Što nas čeka,
nedokučivo je.

Moj ljudski um
teško spoznaje.

Shvaćam
tek sitnice.

Naći ćemo se svi
na nekom mjestu.

Martina Peunić

KRONIKA

Priredila: Slađana Bradarić, IV. god.

ZNANSTVENA KRONIKA

Znanstveni kolokvij o ideji sveučilišta prigodom 250. obljetnice rođenja Wilhelma von Humboldta

U srijedu, 8. ožujka 2017. god., na KBF-u u Đakovu održan je kolokvij o ideji sveučilišta, prigodom 250. obljetnice rođenja Wilhelma von Humboldta. Prvo predavanje održala je doc. dr. sc. Ivana Zagorac s temom *Ideja sveučilišta i uloga filozofije*. Prof. dr. sc. Ivica Raguž održao je drugo predavanje pod naslovom *Uloga teologije na sveučilištu danas*. Posljednje predavanje na temu *Docilitas i obrazovni ideali* održao je doc. dr. sc. Šimo Šokčević.

Znanstveni kolokvij prigodom 20 godina od smrti njemačkoga filozofa Josefa Piepera

5. travnja 2017. god. na KBF-u u Đakovu održan je znanstveni kolokvij prigodom 20 godina od smrti njemačkoga filozofa Josefa Piepera. Prvo predavanje održao je mr. sc. Ivica Mršo pod naslovom *Problemi moderne vjere kroz koncept svetoga/profanoga*. Doc. dr. sc. Šimo Šokčević održao je predavanje *Josef Pieper i John Henry Newman o vjeri*. Predavanje pod naslovom *Ideja čovjeka u filozofiji Josefa Piepera* održao je dr. sc. Franjo Mijatović, a posljednje predavanje održao je prof. dr. sc. Ivica Raguž s temom *O misaonoj formi kršćanske filozofije Josefa Piepera*.

Lectio Strossmayer 2017.

U Dvorani biskupa Antuna Mandića održan 27. travnja 2017. god. je *Lectio Strossmayer*. Pozdravni govor održao je prof. dr. sc. Ivica Raguž, dekan Fakulteta, te je pritom izrazio srdačnu dobrodošlicu prof. dr. sc. Johnu Milbanku i svima prisutnima. Profesor Milbank predaje religiju, politiku i etiku na Sveučilištu u Nottinghamu, u sklopu kojega je na čelu Centra za filozofiju i teologiju. Poznat je i kao utemeljitelj pokreta pod nazivom *Radikalna ortodoksija* koji je privukao međunarodnu pozornost. U svojim djelima on povezuje različita područja: sustavnu teologiju, društvenu teoriju, etiku, estetiku, filozofiju, političku teoriju. Pozornost na svoj rad privukao je knjigom *Theology and Social Theory* koja je objavljena 1990. god. Posljednjih nekoliko godina surađivao je na tri knjige koje je objavio zajedno s filozofom Slavojem Žižekom i Creston Davisom.

Svoje predavanje održao je pod naslovom *Reformation and Reform: Beyond Catastrophe (Reformacija i reforma: onkraja katastrofe)*. Ovogodišnji *Lectio Strossmayer* integriran je u Znanstveni skup – kolokvij prigodom 500. godišnjice reformacije. Kolokvij je otvorio izv. prof. dr. sc. Ivica Raguž, temom *Erich Przywara o reformaciji*. Predzadnje predavanje, pod naslovom *Teološki put Jurgena Moltmanna* održao je prof. dr. sc. Ivan Karlić. Zadnje predava-

nje znanstvenoga skupa održao je doc. dr. sc. Šimo Šokčević na temu *Obraćanje Johana Henryja Newmana*.

Znanstveni simpozij »O starosti i starenju«

U Dvorani biskupa Antuna Mandića održan je 12. listopada 2017. god. znanstveni simpozij *O starosti i starenju*. Pozdravni govor održao je prof. dr. sc. Ivica Raguž, dekan Fakulteta. Prvo predavanje održao je prof. dr. sc. Mirko Štifanić na temu *Društveni aspekti starenja i obolijevanja*. Sljedeće predavanje održala je dr. sc. Sanda D. Smoljo. Svoje predavanje nasloвила je *Psihološki dinamični starenja u suvremenom društvu: izazovi i posljedice*. Doc. dr. sc. Tena Velki održala je predavanje na temu *Psihološke teorije starosti*. Nakon rasprave, koja se odnosila na prva tri predavanja, uslijedilo je predavanje izv. prof. dr. sc. Renata Matića. Tema njegova izlaganja bila je *Odnos društva prema starijim osobama – ispit humanosti i brige o budućnosti*. Peto predavanje održao je doc. dr. sc. Stjepan Šterc s temom *Depopulacija i starenje u Hrvatskoj i Europi*. Posljednje predavanje prvoga bloka održao je izv. prof. dr. sc. Dražen Živić. Tema njegova predavanja bitno se nadovezala na izlaganje prof. Šterca, a naslovio ju je *Depopulacija i starenje u istočnoj Hrvatskoj*.

Prvo predavanje u poslijepodnevnom bloku održao je dr. sc. Mislav Kutleša na temu *Dijaloški odnos bioetike i biopolitike: pravo na život osoba starije životne dobi*. Drugo predavanje pod nazivom *Bioetičke inicijative (re)valorizacije starosti i starijih ljudi* održala je doc. dr. sc. Štefica Mikšić. Izv. prof. dr. sc. Vladimir Dugalić održao je predavanje pod nazivom *Svetost i vri-*

jednost života starijih osoba iz perspektive crkvenih dokumenata i poruka. Posljednji blok predavanja otvorio je doc. dr. sc. Domagoj Runje na temu *Odnos prema vlastitom starenju na primjeru Barzilaја Gileadanina*. Predzadnje predavanje održao je doc. dr. sc. Stanislav Šota pod nazivom *Treća životna dob – izazov pastoralnom djelovanju*. Posljednje predavanje u ovom znanstvenom simpoziju održao je izv. prof. dr. sc. Ivica Raguž, pod nazivom *Teološki pogled na starost*.

Gostujuće predavanje doc. dr. sc. Marka Vučetića

Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu održano je 25. listopada 2017. god. gostujuće predavanje doc. dr. sc. Marka Vučetića pod nazivom *Politika i dehumanizirani svijet*. Profesor Vučetić na način spontanoga govora izložio je svoje temeljne misli o ulozi politike u današnjem svijetu. Zaključio je kako politika stvara dehumanizirani svijet jer smo izgubili respekt prema sugovorniku, ona nije utopijsko mjesto, nego treba biti mjesto dobra.

Predstavljanje zbornikâ: *Gospi Tekijskoj i Melankolija – između kreativnosti i depresije*

Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu održano je 26. listopada 2017. god. predstavljanje dvaju zbornika: *Gospi Tekijskoj i Melankolija – između kreativnosti i depresije*. Doc. dr. sc. Boris Vulić, jedan od autora zbornika *Gospi Tekijskoj*, prisutne je upoznao s glavnim temama Zbornika dok je pregled povijesnog dijela izložio doc. dr. sc. Grgo Grbešić. Doc. dr. sc. Šimo Šokčević predstavio je glavne

teme zbornika *Melankolija – između kreativnosti i depresije*. Zaključnu riječ imao je dekan KBF-a u Đakovu, prof. dr. sc. Ivica Raguž.

Održano gostujuće predavanje prof. dr. sc. Dževada Karahasana

U Dvorani biskupa J. J. Strossmayera na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu održano je 7. studenoga 2017. god. gostujuće predavanje prof. dr. sc. Dževada Karahasana pod nazivom *O prirodi dijaloga*.

Znanstveni kolokvij o Trojstvu

U Dvorani biskupa J. J. Strossmayera na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu održan je 15. studenoga 2017. god. znanstveni skup o Trojstvu. Pozdravni govor održao je dekan KBF-a, prof. dr. sc. Ivica Raguž, koji je pozdravio sve prisutne predavače te sudionike znanstvenoga skupa. Naglasio je kako je tema Trojstva središte naše vjere te je nakana ovoga kolokvija ponovno uvesti u ovu temu, toliko značajnu za dogmatsku teologiju i teologiju općenito. Prvo izlaganje pod nazivom *Božansko Trojstvo u Hegelovoj filozofiji* održao je prof. dr. sc. Stjepan Kušar. Drugo predavanje održala je izv. prof. dr. sc. s. Marija Pehar pod nazivom *Kategorija prostora u trinitarnoj teologiji Jürgena Moltmanna*. Predzadnje predavanje održala je izv. prof. dr. sc. s. Nela Gašpar s temom *Pomazani Kristovim Duhom, dionici smo zajedništva s Trojedinim*. Zadnje izlaganje, pod nazivom *Židovstvo i vjera u Trojstvo: proturječje ili bliskost?*, održao je prof. dr. sc. Ivica Raguž.

Znanstveni kolokvij o crkvenoj glazbi

U Dvorani biskupa J. J. Strossmayera na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu održan je 13. prosinca 2017. god. znanstveni kolokvij o crkvenoj glazbi, prigodom 50. obljetnice objavljivanja postkoncilske Upute o glazbi u svetom bogoslužju *Musicam sacram*. U sklopu kolokvija održano je pet predavanja, u kojima prvo predavanje nosi naslov *O Uputi o glazbi u svetom bogoslužju Musicam sacram prigodom 50 godina od njezina objavljivanja*, koje je održao mr. sc. Ivan Andrić. Drugo predavanje održao je red. prof. art. Vjekoslav Nježić pod nazivom *Skladateljske tehnike i tretman ljudskoga glasa u sakralnoj glazbi*. Izv. prof. dr. sc. s. Katarina Koprek održala je izlaganje s temom *Glazbena baština Rimske crkve – Gregorijanski koral*. Pretposljednje predavanje s temom *Skladateljske mogućnosti između gregorijanskoga pjevanja, stare i nove polifonije sa svojim raznim vrstama (simbioza glazbenih stilova u liturgijskoj glazbi)* održao je doc. mr. art. Blaženko Juračić. Zadnje predavanje u sklopu znanstvenoga skupa održao je prof. dr. sc. Ivica Raguž pod nazivom *O glazbenim lutanjima Crkve danas*.

DRUŠTVENA KRONIKA

Korizmena duhovna obnova za studente KBF-a

Na KBF-u u Đakovu održana je 30. ožujka 2017. god. duhovna obnova za studente laike. Obnovu je predvodio profesor doc. dr. sc. Grgo Grbešić, duhovnik u Studentskom domu.

Večer ususret Uskrsu

Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu održana je 11. travnja 2017. godine Večer ususret Uskrsu. Slavlje je započelo euharistijskim slavljem u fakultetskoj kapelici. Misu je predvodio dekan Fakulteta vlč. dr. Ivica Raguž, u konceleciji s preč. mr. Ivanom Andrićem, vlč. Petrom Vidovićem i vlč. dr. Grgom Grbešićem. Nakon euharistijskoga slavlja u Velikoj dvorani Središnje nadbiskupijske fakultetske knjižnice održan je bogati program.

Studijsko putovanje u Poljsku

Studenti Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Đakovu krenuli su 20. travnja 2017. god. na studijsko putovanje u Poljsku. Boravak studenata u Poljskoj započeo je zajedničkim euharistijskim slavljem u samostanu časnih sestara karmelićanki u blizini Auschwitza. Nakon svete mise organiziran je obilazak spomen-muzeja u Auschwitzu, uz stručnoga vodiča. U poslijepodnevnom satima studenti su krenuli u posjet Teološkom fakultetu Ivana Pavla II. gdje se studente i profesore upoznao s poviješću i organizacijom učilišta. Ostatak prvoga dana studijskoga putovanja predviđao je slobodni obilazak centra Krakowa te odmor i ugodno druženje studenata i profesora u hotelu Demel. U subotu 22. travnja nastavljeno je putovanje i upoznavanje Krakowa. Dan je započeo svetom misom u župnoj crkvi koju je predvodio dr. Grbešić. Ostatak dana proveden je u obilasku istaknutih znamenitosti grada, uz stručnoga vodiča. Studenti su boravili na prostoru Wawela koji je bivše glavno središte poljskih vladara. Posjetivši katedralu svetoga Stanislava i Waclawa, studenti su poznali zlatno doba poljske

povijesti. Studenti su potom krenuli ulicama Kanoniczom i Grodzkom te su posjetili crkvu svetoga Petra i Pavla, crkvu svetoga Andrzeja, franjevački samostan sa crkvom i Biskupsku palaču s prozorom svetoga Ivana Pavla II. Na koncu drugog dana studijskoga putovanja studenti su s profesorima krenuli prema glavnom trgu te su tamo posjetili gotičku crkvu svete Marije. Također su posjetili Trg Jana Matejkisa s crkvom svetoga Florijana. Nakon bogatoga programa i obilaska znamenitih mjesta i crkava, studentima je bilo ostavljeno vremena za slobodno razgledavanje ostatka Krakowa. U večernjim satima studenti su krenuli prema hotelu te je uz ugodnu atmosferu nastavljeno zajedničko druženje. 23. travnja bio je organiziran boravak u svetištu Božjega milosrđa u blizini Krakowa.

Večer stvaralaštva

Ove su godine studenti KBF-a u Đakovu ugostili studente Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koji su se također predstavili kratkim programom. Nakon uvodnih riječi uslijedila je dramska točka studenata KBF-a u Đakovu pod nazivom »Zločin i kazna«, a zatim je nastupila i dramska skupina KBF-a iz Zagreba *Prospan* sa scenskom izvedbom pod nazivom *Nas grad*. Unutar prigodnoga programa Studentski zbor je, kao i svake godine, u ime svih studenata uručio nagrade i priznanja najboljim nastavnicima: izv. prof. dr. sc. Suzani Vuletić i izv. prof. dr. sc. Stjepanu Radiću, nastavnicima koji su se najviše istaknuli u obogaćenju studentskoga života: dr. sc. s. Silvani Fužinato i doc. dr. sc. Grgi Grbešiću te djelatnicama pomoćnih službi: gospođa-

ma Anici Aščić i Matiji Nedić. Studenti su se izjasnili te je Studentski zbor ovom prilikom dodijelio i priznanja i zahvalnice najzaslužnijim studenticama i studentima: Aniti Bošnjak i Ivani Žavcar za rad u karitativnoj skupini, Martini Glavašić i Martini Peunić za rad u kreativnoj skupini, Agati Puhalo i Nikoli Andriću za doprinos pjevačkim skupinama te Bruni Dikliću i Tihomiru Boriću za zauzeti rad na studentskom časopisu *Teofil*. Priznanja i zahvalnice dobili su i Slađana Bradarić i Kristijan Japarić za redovito medijsko praćenje i izvještavanje o događanjima na Fakultetu te Nikolina Barić i Ružica Mihić za istaknuti doprinos u ostvarivanju studentskih prava. Nakon završenoga službenog dijela programa, studenti su sa svojim gostima nastavili druženje uz pjesmu i roštilj u dvorištu đakovačkoga kampusa.

Misa zahvalnica

U petak, 9. lipnja 2017. god., u đakovačkoj katedrali održana je misa zahvalnica na kraju akademske godine. Svečano misno slavlje predvodio je prof. dr. sc. Ivica Raguž, dekan KBF-a u koncelebraciji s ostalim profesorima Fakulteta. Profesor se u homiliji osvrnuo na čitanje ulomka iz Knjige Tobijine. Svečanom euharistijskom slavlju prisustvovali su i studenti KBF-a, te osoblje Fakulteta.

Održana konstituirajuća sjednica Studentskoga zbora KBF-a u Đakovu

Na KBF-u u Đakovu, 26. lipnja 2017. godine, s početkom u 11 sati, održana je konstituirajuća sjednica Studentskoga zbora KBF-a u Đakovu. Nakon što je dekan prof. dr. sc. Ivica Raguž održao kratak uvodni govor, pozdravio je petero

novoizabranih članova Studentskoga zbora, a zatim su doneseni zaključci i odluke o raspodjeli dužnosti i izboru studenta: Leonnel Radinski za predsjednika Studentskoga zbora, student Maurizio Rezo za zamjenika predsjednika, Kristina Aščić za tajnicu i zapisničarku, te Ivan Florijan Tutiš za predstavnika studenata KBF-a u Đakovu u Studentskom zboru Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Studentski je pravobranitelj Stjepan Krešo, a predstavnici studenata u Fakultetskom vijeću izabrani su Leonnel Radinski, Maurizio Rezo, Kristina Aščić i Stjepan Krešo.

Dolazak studenata prve godine

Susret studenata prve godine s upravom i vodstvom Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Đakovu održan je 29. rujna 2017. godine. Uvodne pozdrave i dobrodošlicu novim studentima uputio je prof. dr. sc. Ivica Raguž, dekan KBF-a u Đakovu. Izv. prof. dr. sc. Suzana Vuletić, prodekanica za nastavu i studente, izrazila je želju za što boljom suradnjom sa svim studentima i volju za rješavanjem svake poteškoće s kojom se studenti susreću. Doc. dr. sc. Šimo Šokčević, prodekan za znanost, upoznao je studente s aktivnošću Fakulteta u polju znanstvenih događanja. Studentima se predstavio i doc. dr. sc. Grgo Grbešić, prodekan za financije i duhovnik studenata laika. Tajnik fakulteta vlč. Petar Vidović uputio je studentima dobrodošlicu i mogućnost rješavanja svih administrativnih zahtjeva.

Duhovne vježbe za studente laike

Duhovne vježbe za studente laike započele su 29. rujna 2017. godine. Ovogodišnje duhovne vježbe trajale su do 1. listopada,

a održavale su se u studentskoj kapelici i u kantini studentskoga doma u Đakovu. Voditelj duhovnih vježbi bio je fra Dar-ko Tepert, svećenik i redovnik franjevac, doktor biblijskih znanosti i arheologije.

Sveta misa i zaziv Duha Svetoga na početku akademske godine

Svečano euharistijsko slavlje održano je 2. listopada 2017. god. u apsidi đakovačke katedrale. Svetu misu predvodio je prof. dr. sc. Ivica Raguž, dekan KBF-a, u koncelecijaciji s ostalim profesorima Fakulteta. Nakon svečanoga euharistijskog slavlja uslijedila je inauguracija u novu akademsku godinu u Dvorani biskupa Mandića. Pritom je dekan KBF-a pozdravio nove predstavnike studentskoga zbora, prodekanu i sve prisutne studente. Nakon inauguracijskoga govora uslijedilo je zajedničko druženje svih studenata, profesora i osoblja Fakulteta.

Advent na KBF-u

Prva adventska svijeća na KBF-u u Đakovu zapaljena je 4. prosinca 2017. godine. Kratku homiliju održao je doc. dr. sc. Zdenko Ilić. Druga adventska svijeća zapaljena je 11. prosinca 2017. godine. Kratku homiliju održao je mr. sc. Ivan Andrić, a 18. prosinca zapaljena je i treća adventska svijeća. Homiliju je predvodio dekan, prof. dr. sc. Ivica Raguž.

Večer ususret Božiću

U Dvorani biskupa Antuna Mandića na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu održana je 20. prosinca 2017. godine *Večer ususret Božiću*. Mješoviti pjevački zbor izvedbom pjesme *Rosite nebesa* otvorio je svečani program ususret Božiću,

nakon čega je uslijedila i solo izvedba studenta Nikole Andrića, uz pratnju Brune Diklića na klaviru i Bogdana Rudinskoga na fruli, izvedbom pjesme *Oj Djetesce moje drago*. Pozdravne govore održali su Leonnel Radinski, kao predsjednik studentskoga zbora, mons. dr. Đuro Hranić, đakovačko-osječki nadbiskup i metropolit, te prof. dr. sc. Ivica Raguž, dekan KBF-a. U nastavku programa uslijedila su promišljanja Luke Erića na temu *Zašto sam se rodio?* (L. Nobena), Dore Butumović koja je donijela prikaz nekadašnjih božićnih običaja, Nikole Klementa koji je pročitao meditaciju pod nazivom *Noć kad je mali Isus govorio*, uz gitarističku pratnju studentice Mateje Čelik. Student Bogdan Rudinski izložio je meditativni tekst pod nazivom *Riječ tijekom postade i nastani se među nama* te je nakon toga uslijedila i studentima omiljena božićna tombola. U završnom dijelu programa studentski zbor *Ruah* izveo je dvije izvedbe: *Pogled malenog djeteta* i *Reci, Marijo*, a završna točka večeri pripala je mješovitom pjevačkom zboru i njihovoj izvedbi *Svim na zemlji*. Na kraju programa uslijedio je domjenak i druženje svih prisutnih studenata i profesora.

Blagoslov Fakulteta

Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu održan je 8. siječnja 2018. god. blagoslov studenata, djelatnika i fakultetskih predavaonica koji je predvodio tajnik Fakulteta, vlč. Petar. Vidović. U svojoj kratkoj homiliji vlč. Vidović osvrnuo se na ulomak iz Lukina evanđelja o nadcariniku Zakeju (Lk 19, 1-10). Nakon toga uslijedio je blagoslov predavaonica, ureda i kabineta uz orguljašku pratnju studenta Brune Diklića.

Predstavljanje studenata prve godine

	Student	Župa	Mjesto
1.	Damir Bošnjak	sv. Vinka Pallottija	Vinkovci
2.	Gabrijela Bubalović	sv. Mihaela Arkandela	Cerna
3.	Dora Butumović	Svete Obitelji	Slavonski Brod
4.	Filip Deriš	sv. Mihaela Arkandela	Donji Miholjac
5.	Martina Ganjto	sv. Ane	Tenja
6.	Marko Golub	Duha Svetoga	Nuštar
7.	Marija Hardi	sv. Filipa i Jakova	Vukovar
8.	Antonio Ihaz	sv. Martina	Strizivojna
9.	Ivana Kober	sv. Nikole	Sveta Helena
10.	Ena Kovaček	sv. Ane	Tenja
11.	Antonia Kristić	Pohoda BDM	Cirkvena
12.	Ivica Matijaković	Kraljice svete krunice	Kuševac
13.	Mihaela Megloba	Presvetoga Trojstva	Rovišće
14.	Matea Miličić	sv. Mateja	Štitar
15.	Antonio Pekić	Blažene Djevice Marije	Nova Kapela
16.	Ivan Rerih	sv. Martina	Virje
17.	Vladimir Sabo	Uzvišenja sv. Križa	Ladimirevci
18.	Elvir Somek	sv. Jakova	Gunja
19.	Lucija Šimunić	sv. Petra i Pavla	Kašina
20.	Valentina Trošić	sv. Luke Evanđelista	Josipovac
21.	Ante Vladić	Presvetoga Trojstva	Rovišće

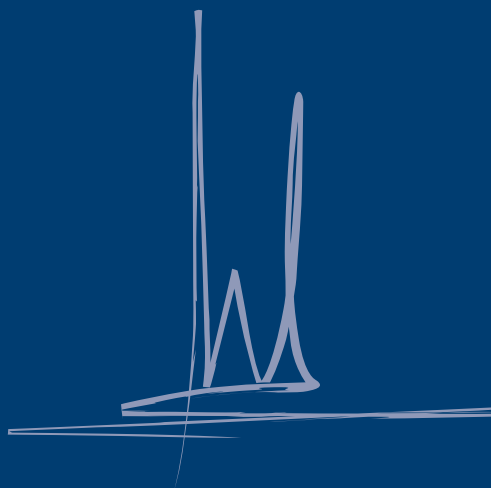
Ovaj broj sufinanciran je od Studentskog zbora
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

STUDENTSKI ZBOR
SVEUČILIŠTA JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

ISSN 1846-1336